

UNDERVISNING OCH LEDARSKAP PÅ FRITIDS
FRITIDSHEMMETS
PEDAGOGISKA UPPDRAG

2022:3 – Slutrapport från FoU-programmet FriPU

ifous

Ifous rapportserie 2022:3

Stockholm, april 2022

ISBN: 978-91-985537-9-6

Redaktörer: Andreas Jacobsson och Karin Hermansson

Grafisk form & produktion: Per Isaksson

Ansvarig utgivare: Ifous

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författares namn och rapportens titel anges, samt källa. I övrigt gäller copyright för författarna och Ifous gemensamt.

INNEHÅLL

Förord	5
Sammanfattning	7
Detta är FoU-programmet Fritidshemmets pedagogiska uppdrag 2019–2022	9
Styrgruppens sammanfattande reflektioner	13
Mot likvärdighet och lokal samverkan	15
<i>Stiftelsen Bladins skola</i>	
Med rektor i mitten	19
<i>Linköpings kommun</i>	
Fokus på stöttning av skolors lokala utvecklingsarbete	23
<i>Stockholms stad</i>	
En bred insats med tydliga resultat	29
<i>Österåkers kommun</i>	
Fritidshemmets pedagogiska uppdrag – att stärka, utveckla och ifrågasätta	33
<i>Björn Haglund, Högskolan i Gävle och Helena Ackesjö, Linnéuniversitetet</i>	
Utvecklingsprocesserna i fokus – Ifous reflektioner	47
<i>Andreas Jacobsson och Karin Hermansson</i>	
Lärares utvecklingsarbete inom ramen för FoU-programmet	53

FÖRORD

”Äntligen får vi fokusera på fritids!” Det glada tillropet kom från en av de medverkande inför starten av forsknings- och utvecklingsprogrammet (FoU) *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag*. Kommentaren är kanske inte så konstig med tanke på att satsningar på att utveckla fritidshemmets verksamhet inte har varit så vanligt förekommande. Fritids har ofta fått stå tillbaka till förmån för behov i förskola och skola. Egentligen är det anmärkningsvärt att fritidshemmen inte uppmärksammas mer med tanke på verksamhetens storlek. Det är en frivillig verksamhet men med ett oerhört högt deltagande. Det går fler barn i fritidshem än det finns elever i gymnasieskolan. Det är också anmärkningsvärt om man tänker på hur fritidshemmets roll och uppdrag har förändrats de senaste åren. Från att ha varit en renodlad omsorgsverksamhet ligger fokus i dag mer på det pedagogiska uppdraget. Denna förändring har inte varit utan utmaningar. Dessutom råder det stor brist på utbildad personal och forskningen inom området är begränsad samtidigt som skollagen ställer krav på att även fritidshemmets verksamhet ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Många som arbetar i fritidshem vittnar om det de uppfattar som ett ojämnt maktförhållande där det ofta är skolans företrädare som sätter villkoren. Ledarskapet har också kritiserats då man uppfattar att rektorer är fokuserade på skolan och inte bryr sig om det som händer på fritidshemmet.

I detta FoU-program har inte fokus riktats mot utmaningarna i första hand. I stället har utgångspunkten varit den potential som finns i fritidshemmen när det gäller att bidra till skolans sociala fostransuppdrag, till demokratiuppdraget och till kunskapsuppdraget. Under tre år har yrkesverksamma i fritidshem hos fyra olika skolhuvudmän arbetat tillsammans med forskare för att fördjupa de forskningsbaserade kunskaperna om hur fritidshemmet roll som en del av utbildningen kan stärkas.

Arbetet har letts av Andreas Jacobsson som är projekt- och processledare hos Ifous. Forskningsinsatsen har bedrivits av Helena Ackesjö, docent i pedagogik vid Linnéuniversitet och Björn Haglund, universitetslektor i didaktik vid Högskolan i Gävle. Karin Hermansson som är FoU-ansvarig hos Ifous har stått för kvalitetsgranskning av programmet som helhet. Programmet har finansierats av de medverkande skolhuvudmännen och av de två lärosätena tillsammans.

I denna slutrapport presenteras resultaten från FoU-programmets forskningsbaserade utvecklingsarbete. Här finns också en sammanfattning av forskningsresultaten som kommer att presenteras i sin helhet i en särskild forskningsrapport senare under år 2022.

Även om resultat och erfarenheter varierar är det tydligt att de medverkandes kunskaper har fördjupats och att ny kunskap har vuxit fram. Det har också blivit tydligt inom vilka områden det finns fortsatt behov av både forskning och utveckling. Det mest betydelsefulla resultaten är nog den stärkta professionaliteten och den ökade yrkesstoltheten hos de medverkande. Och det finns all anledning att vara stolt. Att stärka professionalismen och det forskningsbaserade kunnandet om fritidshemmets roll och uppdrag är angeläget. Det är vår förhoppning att denna skrift ska ge såväl inspiration som insikter och dessutom bidra till ökad dialog om hur forskare och praktiker tillsammans kan utveckla fritidshemmets verksamhet för att ge bästa möjliga förutsättningar för barns lärande och utveckling.

Stockholm i april 2022

Marie-Hélène Ahnborg
VD Ifous

SAMMANFATTNING

Den 1 juli 2016 fick fritidshemmet en egen del i grundskolans läroplan, Lgr 11. Där tydliggjordes fritidshemmets pedagogiska uppdrag och många skolhuvudmän inledde ett arbete med att implementera det nya kapitel 4 i läroplanen. I och med detta arbete ställdes frågor som: Vad innebär undervisning i fritidshemmet? Vad karaktäriserar ledning, styrning och verksamhetsutveckling av fritidshem? Hur kan fritidshemmet genom sin egenart bidra till elevers lärande? Frågorna har inte varit lätta att besvara. Det har inte heller varit lätt att finna vägledning i forskning då området är mycket sparsamt undersökt. Mot den bakgrunden startade Ifous FoU-programmet *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag* år 2019. Under tre år har fyra skolhuvudmän samverkat med forskare i syfte att öka kunskaperna dels om hur fritidshemmen tillsammans med förskoleklass och grundskola kan bidra till elevers lärande, dels om hur rektors ledarskap kan skapa förutsättningar för detta. Totalt har cirka 140 lärare, skolledare, chefer på förvaltningsnivå och forskare arbetat med följande frågor:

- Vad karaktäriserar undervisning och pedagogiskt ledarskap i fritidshem?
- Hur kan verksamheten utvärderas och hur kan rektor stötta i processen planering-genomförande-utvärdering?
- Hur kan så kallade mjuka förmågor utvecklas genom undervisning i fritidshem och hur kan dessa förmågor bidra till elevers utveckling mot kunskapsmålen?

Trots den motvind som pandemin 2020–2022 innebar har huvudmännens engagemang och styrfart i utvecklingsarbetet hållits uppe och målen med programmet har till största del uppnåtts.

YRKESKUNSKAP OCH FÖRÄNDRADE HANDLINGAR

FoU-programmet har resulterat i både ökad kunskap och ändrade handlingar. De medverkande ger uttryck för att deras yrkes stolthet och professionalism har ökat och att de känner sig tryggare i sin yrkesroll. Framför allt lyfts att man ser en tydligare systematik i processen planering-genomförande-

utvärdering av undervisning. Dessutom beskrivs att diskussioner kring verksamhetsutveckling har en tydligare förankring i uppdraget, så som det skrivs fram i styrdokumentet. Ett tydligt resultat är även att de medverkande skolorna har granskat och vidareutvecklat sina egna *utvecklingsprocesser* för verksamhetsutveckling.

Om lärares och rektorers förändrade handlingar också lett till effekter på elevnivå är troligen för tidigt att uttala sig om. En av de medverkande skolorna beskriver dock att det uppstår färre konflikter mellan elever och att de ser ett ökat engagemang hos dem.

Flera medverkande har dokumenterat sitt utvecklingsarbete i så kallade utvecklingsartiklar som kommer att publiceras under 2022 i artikelserien Leda & Lära.

UNDERVISNING ELLER INTE UNDERVISNING

Fritidshemmet har historiskt i stor utsträckning präglats av ett omsorgsuppdrag. Dagens fritidshem förväntas fläta ihop detta med ett pedagogiskt uppdrag. En av de frågor som programmets forskare har intresserat sig för och ställt till de medverkande lärarna är därför hur de beskriver och definierar den undervisning de bedriver i fritidshem. Forskningsstudierna beskriver undervisning på fritidshemmet bland annat utifrån begreppen *Lekinriktad undervisning*, *Ämnesrelaterad undervisning*, *Situationsstyrd undervisning* och *Värdegrundrelaterad undervisning*. Lek i samband med utevistelser och raster vanligast förekommande. Den fritidspedagogiska undervisningen har alltså en tydlig kärna av lek samtidigt som den verkar kompletteras med en undervisning där lärare tar utgångspunkt i hur undervisning bedrivs i skolan. Den lekinriktade undervisningen är planerad och målstyrd men den omfattar – liksom den situationsstyrda undervisningen – endast de elever som deltar, vilket komplicerar undervisningsuppdraget samtidigt som den bejaktar elevernas frivillighet.

Kopplat till detta beskrivs ett ytterligare perspektiv som visar att lärarnas interaktion med eleverna är betydelsefull för undervisningen; *hur* pedagogen agerar, *hur* hen försöker bidra till elevernas lärande och *hur* hen försöker uppmärksamma eleverna på

något som behöver uppmärksammas. Pedagogens handlingar blir det som avgör huruvida undervisning äger rum eller inte.

Det finns en stor variation i hur undervisningen i fritidshem utvärderas, vad utvärderingen fokuserar på och vilka logiker lärarna guidas av i arbetet: *Marknadslogiken* där lärarna sätter "kundernas" preferenser och den nöjda kunden (framför allt barnen men även föräldrarna) i fokus, den *professionella logiken* där lärarna sätter kollektivet, gruppen samt verksamheten och organisationen i fokus eller *den byråkratiska statliga logiken* där lärarna sätter den formella undervisningen, det individuella barnets lärande och utveckling av vissa önskvärda färdigheter och fritidshemmets *måluppfyllelse i fokus*. En slutsats är att det verkar finnas oklarheter i hur lärande i fritidshemmet kan fångas för att kunna utvärderas. Skälen till det kan vara att det inte finns ett nationellt utformat stöd för utvärdering av fritidshemmets undervisning, och att det inte finns några kunskapskrav för elever i fritidshem.

KUNSKAPSBEHOV HOS REKTORERNA

Forskningsstudierna har också behandlat *rektors roll* i form av ansvar för undervisningen i respektive ledningen av fritidshemmet. Här identifieras ett kunskapsbehov. Många av rektorerna beskriver att de skulle vilja fördjupa kunskaperna om och vidga sin förståelse för vad som skiljer undervisning i fritidshem från undervisning i förskoleklass och grundskola. Ett ytterligare behov är att fördjupa kunskaperna om hur man kan leda och utveckla fritidshemmets verksamhet.

FORTSATT UTVECKLING

Ambitionen hos skolhuvudmännen har genom hela programmet varit att kunskaperna om fritidshemmets pedagogiska uppdrag inte bara ska öka i de medverkande skolorna. En fortsatt gemensam utmaning som huvudmännen ger uttryck för är hur kunskaper från medverkan i programmet ska spridas inom hela organisationen. Ett av FoU-programmets syften var *att öka kunskapen om hur fritidshemmets verksamhet och samarbete med grundskola och förskoleklass kan bidra till goda förutsättningar för elevers lärande*. Eftersom nästan inga lärare i *förskoleklass* eller *grundskola* har varit involverade i FoU-programmet har inte samverkan med dessa skolformer kunnat sättas i fokus. Trots detta har flera av de medverkande initierat ett arbete med att utveckla samverkan.

Även om mycket arbete återstår är det tydligt att lärare, skolledare och forskare avslutar sin medverkan i FoU-programmet med en stor mängd ny kunskap i bagaget – kunskap som de nu kan använda för att ta sig an de utmaningar som ligger framför dem.

DETTA ÄR FOU-PROGRAMMET FRITIDSHEMMETS PEDAGOGISKA UPPDRAG 2019–2022

Fritidshemmets pedagogiska uppdrag förtydligades vid läroplansrevideringen år 2016. Fritidshemmet har ett komplext uppdrag då verksamheten dels ska komplettera utbildningen i förskoleklassen och skolan, dels stimulera elevernas utveckling och lärande men även erbjuda en meningsfull fritid och ge omsorg. En stor del elever är inskrivna i fritidshemsverksamhet vilket ger fritidshemmet en potential att stötta många elevers lärande. Samtidigt ges bilden av utmaningar i verksamheten som en låg andel högskoleutbildad personal liksom rektorers osäkerhet om hur fritidshemmets arbete bäst kan stöttas, organiseras och drivas utifrån en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Innan Ifous FoU-program startade fanns dessutom mycket lite forskning om hur undervisning kan förstås på fritidshem, hur fritidshemmen kan förstås som komplement till skolan men ändå behålla sin unika särart och vad pedagogiskt ledarskap kopplat till fritidshem kan innebära.

FOU-PROGRAMMETS ORGANISATION

I ett Ifous FoU-program fokuseras samverkan. Genom ett Ifous FoU-program utvecklas dels de medverkande skolhuvudmännens verksamhet med stöd av forskning samtidigt som de verksammas kunskaper och erfarenheter bidrar till gemensamma kunskaper och ny forskning. De skolhuvudmän som medverkat i FoU-programmet FriPU är Stiftelsen Bladins skola, Linköpings kommun, Stockholms kommun och Österåkers kommun. Forskare från Linnéuniversitetet och Högskolan i Gävle har stöttat utvecklingsarbetet och bedrivit forskningen inom programmet.

FoU-programmets strategiska ledning har utgjorts av en styrgrupp. Styrgruppen har bestått av en representant från varje huvudman, de två ansvariga forskarna samt två representanter från Ifous. Styrgruppen har i FoU-programmen två roller; dels att delta aktivt i FoU-programmets aktiviteter för att utveckla organisation och ledningsprocesser, dels ansvara för och fatta beslut om FoU-program-

mets inriktning, budget och eventuella förändringar i dessa.

För att stödja utvecklingsprocesserna har varje huvudman har utsett en, eller två *centrala processledare*. Deras roll har varit att stödja alla utvecklingsgrupperna hos respektive skolhuvudman.

I FoU-programmet har cirka 25 rektorer medverkat. I detta program har rektorerna haft en *lokal processledarroll* som inneburit att rektor varit ansvarig för att leda utvecklingsarbetet i sin utvecklingsgrupp på hemmaplan.

Huvudmännens utvecklingsgrupper har bestått av utbildade lärare i, eller kopplade till, fritidshemmets verksamhet. Inför programstart tog styrgruppen beslut om att medverkande lärare skulle ha utbildning till lärare, fritidspedagog eller förskollärare mot bakgrund av undervisningsansvar på fritidshem. Försättningsvis används samlingsbegreppet lärare i rapporten för att beskriva de olika yrkesgrupperna som medverkat i programmet.

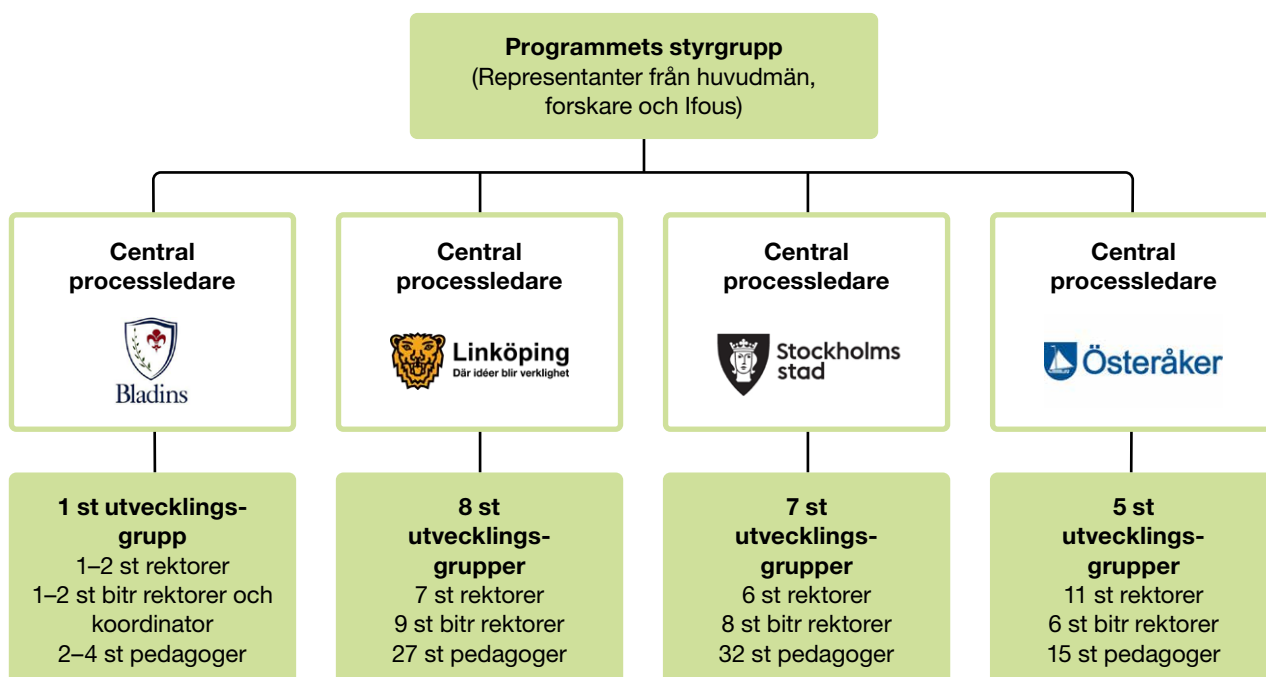
Totalt har cirka 150 lärare, rektorer, ledare på huvudmannanivå och forskare samverkat för att utveckla verksamheten i fritidshemmen. Uppskattningsvis innebär det att cirka 4 000 elever i fritidshem berörts av utvecklingsarbetet.

En gång per termin har Ifous i samråd med övriga i styrgruppen arrangerat gemensamma utvecklingsseminarier för samtliga medverkande. Utöver dessa träffar har styrgruppen och de centrala processledarna haft möten. Totalt har sex utvecklingsseminarier genomförts under åren 2019–2022. Mellan utvecklingsseminarierna har de lokala utvecklingsgrupperna arbetat med utvecklingsarbete på hemmaplan. Som stöd för utvecklingsarbetet har styrgrupp och centrala processledare, tillsammans med forskare, konstruerat olika uppgifter.

SAMVERKAN I FOU-PROGRAMMET

Ett Ifous FoU-program karaktäriseras av samverkan. Vid gemensamma seminarier som genomförts i FriPU har de medverkande erbjudits möjligheter

Figur 1: Organisationen i FoU-programmet Fritidshemmets pedagogiska uppdrag (FriPU).

MÅL FÖR FOU-PROGRAMMET

På ett övergripande plan är målen för FoU-programmet att öka kunskaperna och utveckla verksamheten inom främst två områden:

- hur fritidshemmets verksamhet och samarbete med grundskola och förskoleklass kan bidra till goda förutsättningar för elevers lärande samt
- rektors ansvar att leda och styra fritidshemmets verksamhet.

Fritidspedagoger/lärare i fritidshem ...

- ökar sin kunskap om fritidshemmets pedagogiska uppdrag utifrån läroplanens skrivningar, och om hur den egna undervisningen kan bidra till elevers måluppfyllelse,
- kan möta elever utifrån deras olika behov och förutsättningar,
- utvecklar sin förmåga att kunna samtala om, tolka och reflektera över sin egen professionella utveckling,
- utvecklar ett vetenskapligt förhållningssätt och förmåga att samtala om, tolka och använda forskningsresultat i sina respektive pedagogiska praktiker.

Rektorer och representanter på förvaltnings-/ledningsnivå ...

- ökar sin kunskap om fritidshemmets pedagogiska uppdrag och om hur verksamheten kan bidra till elevers måluppfyllelse,
- utvecklar sin kunskap och kompetens om ledning, styrning och utveckling av fritidshemmets verksamhet,
- dokumenterar kunskap och erfarenheter samt bidrar till att sprida resultat såväl internt som utanför den egna organisationen,
- ökar sin förmåga att tillsammans med lärare på fritidshem bedriva förändringsarbete.

Medverkande forskare ...

- ökar den forskningsbaserade kunskapen om fritidshemmets pedagogik,
- bidrar till ökad kunskap om praktisk forskning i utbildningsområdet.

till samverkan genom erfarenhetsutbyte över huvudmannagränser. En samverkan *inom* huvudmannens styrkedja har också möjliggjorts genom att respektive huvudman medverkat med representanter från förvaltning, rektorer och lärare.

Ett ytterligare aspekt av samverkan är mellan huvudmän och forskare. Ett Ifous FoU-program är en iterativ process där huvudmännens behov utgör utgångspunkt för *forskarstödd verksamhetsutveckling*. I FriPU har detta inneburit att teman för seminarier och uppgifter mellan seminarier utgått från en dialog mellan forskare och huvudmännen om behov i relation till FoU-programmets mål. Dessutom har både forskares och huvudmäns analyser av nuläge legat till grund för återgivningar vid utvecklingsseminarier som stöd för ett vidare utvecklingsarbete på hemmaplan. Kopplat till styrgruppens önskan om att engagera rektorer har exempelvis samtliga uppgifter som delats ut under FoU-programmets gång innehållit delar riktade till ledning och styrning av verksamhetsutveckling på fritidshemmet. Möjliga forskningsfrågor har prövats och diskuterats med

de medverkande huvudmännen i FoU-programmets styrgrupp.

FOU-PROGRAMMETS INNEHÅLL OCH GENOMFÖRANDE

Mot bakgrund av FoU-programmets iterativa process har teman för FoU-programmets sex utvecklingsseminarier utvecklats under FoU-programmets gång i samråd med programmets styrgrupp (se tabell 1).

Mellan seminarium 1 och 2 genomfördes även ett ledarwebbinarium för skolledare med utgångspunkt i *Vad definierar ett pedagogiskt ledarskap på fritids?*

Mellan seminarierna har styrgruppen formulerat uppgifter till de medverkande utvecklingsgrupperna. Utgångspunkten för uppgifterna har varit att öka förståelsen för, och förmågan att utveckla, processen *identifikation av behov-planering-genomförande-utvärdering*. Vid samtliga uppgifter har rektor fått uppdrag i form av att exempelvis

Tabell 1: Utvecklingsseminariernas syfte och innehåll.

	Syfte	Innehåll
1	Ökad förståelse för undervisningsbegreppet och pedagogiskt ledarskap i relation till fritidshemmet	Beskrivningar i kap 4 i lgr 11 och hur dessa kan förstås. Erfarenhetsutbyte om vad fritidshemmet erbjuder elever kopplat till vad som står i styrdokument.
2	Ökad förståelse för undervisningsbegreppet och pedagogiskt ledarskap i relation till fritidshemmet	Fyra perspektiv på undervisning på fritidshem: <i>Lekinriktad, ämnesrelaterad, situationsstyrd och värdegrundsrelaterad undervisning</i> . Erfarenhetsutbyte om vad fritidshemmet erbjuder elever kopplat till vad som står i styrdokument.
3	Etablera ett teoretiskt raster som stöd för samtal om undervisning. Ökad kunskap om att leda verksamhetsutveckling.	Teoretisk palett bestående av bland annat <i>Undervisande handlingar, Tal om undervisning och Elevers intresse som utgångspunkt för undervisning</i> . Erfarenhetsutbyte om att leda verksamhetsutveckling.
4	Ökad kunskap om fritidshemmets bidrag till elevers lärande. Ökad kunskap om utvärdering av undervisning.	<i>Mjuka förmågor</i> kopplat till elevers måluppfyllelse och fritidshemmets potential att utveckla dessa som ett sätt att stötta måluppfyllnad. Utvärdering av undervisning i processen planera-genomföra-utvärdera.
5	Ökad kunskap om processen identifiera-planera-genomföra-utvärdera. Ökad kunskap om fritidshemmets kompensatoriska och kompletterande uppdrag.	Stöd om mjuka förmågor och utvärdering. Problematisering av fritidshemmets kompensatoriska och kompletterande uppdrag.
6	Ge stöd i huvudmännens fortsatta självständiga utvecklingsarbete	Problematisering av vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Sammanfattning och möjlig implementering av den vetenskapliga grund de medverkande bidragit till. Presentationer av de medverkande utvecklingsgruppernas systematiska utvecklingsarbete.

leda, stötta eller kommentera utvecklingsarbetet. Uppgifterna har även fungerat som forskningsinsatsens datainsamling för att minska belastningen på de medverkande i FoU-programmet.

Mot bakgrund av presentationerna är det tydligt att flertalet utvecklingsgrupper inte stannat vid att undersöka och utveckla undervisningen i fritidshemmet: *Hur och varför undervisar vi på fritids?* Många har också inlett ett arbete med att utveckla sina processer för verksamhetsutveckling generellt med fokus på fritidshemmets pedagogiska

uppdrag: *Hur organiserar vi för att bli bättre på att utveckla vår undervisning?* Presentationerna tydliggör även hur rektor nu tar ett aktivt ansvar för verksamhetsutvecklingen i fritidshem.

Sammanfattningsvis har under åren 2019–2022 fyra skolhuvudmän med sina rektorer och lärare, i samverkan med forskare gemensamt fått möjlighet att undersöka och öka kunskapen om hur fritidshemmet kan stimulera elevernas utveckling och lärande samtidigt som elever erbjuds en meningsfull fritid och ges omsorg.

FORSKARNA I FOU-PROGRAMMET

Helena Ackesjö, fil. dr. & docent i pedagogik vid Linné-universitetet

I Helenas forskning sätts fokus på de pedagogiska praktiker för barn i skolstartsålder, framför allt i förskoleklass och fritidshem. Centrala teman

i forskningen är lärarnas undervisning och det professionella uppdraget i relation till (ny) policy, barns lärande, övergångar och skolstart samt kontinuitet och progression i utbildningen.

För mer information, besök:

<https://lnu.se/personal/helena.ackesjo/>

Björn Haglund, universitetslektor i Didaktik och docent i Barn- och ungdomsvetenskap vid Högskolan i Gävle

I Björns forskning har studier främst riktats till fritidshem. Forskningen tar främst utgångspunkt i teorier som

struktureringsteori, kritisk diskursanalys och barndomssociologi. Forskningen har även riktat sig till att undersöka policy, professioner och professionsteori.

För mer information, besök:

<https://www.hig.se/Ext/Sv/Organisation/Akademier/Akademin-for-utbildning-och-ekonomi/Forskning-vid-akademin/Forskarpresentationer/Avdelningen-for-Utbildningsvetenskap/Didaktik/Bjorn-Haglund>

STYRGRUPPENS SAMMANFATTANDE REFLEKTIONER

I styrgruppen har en representant från varje deltagande huvudman ingått, tillsammans med två representanter från Ifous och medverkande forskare. Vår roll har varit att säkerställa att processen löper enligt plan och att besluta om FoU-programmets riktning i förhållande till upprättade mål. Vi har fortlöpande gett uppdrag till våra respektive centrala processledare att planera och omsätta riktningen i form av insatser både vid och mellan de sex utvecklingsseminarierna. Vi har också beslutat om eventuella förändringar i programplanen och fördelning av budget.

För oss i Linköping har och är undervisningen i fokus när det gäller skolutveckling för ökat lärande för eleverna. FriPu har på ett självklart sätt kuggat i arbetet med skolutveckling då det handlar om fritidshemmets undervisning och hur vi skapar goda förutsättningar för att leda och utveckla den. Framgent måste vi fortsätta nyttja de arenor vi skapat med möten mellan lärare, med fokus att byta erfarenheter, stödja och utmana varandra i utveckla undervisningen.

Lina Rahm, Skolområdeschef
Linköpings kommun

Genom vår medverkan i FriPU ser vi en ökad professionalisering kring begrepp och ökad förtroendet med uppdrag hos våra lärare. Dessutom märks en ökad förståelse hos skollärarna om deras betydelse, och deras kunskap om att styra verksamhetsutveckling, för fritidshemmets pedagogiska uppdrag.

Peter Bragner, Områdeschef
Stockholms stad

Att bedriva pedagogisk forskning och utveckling förutsätter tre grundprinciper; mod, ärlighet och tålamod. Mod att våga misslyckas. Ärlighet att lära av sina misslyckanden. Tålamod att låta utvecklingsprocessen ha sin gång. Bladins gick in i FriPU utifrån dessa principer, och med hänsyn till paradoxen att trots välformulerade mål så vet en inte i förväg var en kommer att hamna. Lite som gamla tiders upptäcktsfarare. Vår upptäcktsresa var att besvara ett antal frågor; Vad är kvalitet i fritidshemmet? Hur ser kvalitet ut? Hur känns den för eleverna? Hur ser dess effekt ut på elevernas lärande? Genom vår medverkan i FriPU så hamnade vi precis där vi var ämnade att hamna; med många frågor besvarade, men också med ett flertal nya frågor till varje svar. På detta sätt fortsätter arbetet med FriPU även efter att programmet har nått sitt avslut.

Fredrik Svensson, ansvarig för det systematiska kvalitetsarbetet Stiftelsen Bladins skola

Dels måste vi nu skapa utvecklingsprocesser hos personal som inte var med i FoU-programmet och ny personal. Dels ska vi systematiskt ta tillvara och reflektera över vår gemensamma kunskap genom att använda forskning och beprövad erfarenhet för att förstå de val vi gör och för att bredda perspektiven. Vi vill fortsätta röra oss från fokus på görande och aktiviteter mot att fokusera planering och verksamhet utifrån barns och elevers lärande och utveckling. Hela tiden med frågan; hur det blir för barn och elever? i fokus.

Ann Bisenius, Skolchef Österåkers kommun

MOT LIKVÄRDIGHET OCH LOKAL SAMVERKAN

Stiftelsen Bladins skola

Stiftelsen Bladins skola har när denna rapport skrivs bedrivit utbildning i Malmö i drygt 150 år. Stiftelsen är huvudman för fem skolenheter; en grundskola (årskurs F-9), en gymnasieskola, en Montessoriförskola, en förskola med internationell profil, samt Bladins International School of Malmö (BISM) som är en IB-skola från förskoleklass till gymnasieskola. Sammantaget är drygt 1500 barn och elever inskrivna i stiftelsens skolenheter. I verksamheterna arbetar runt 250 medarbetare. Bladins strävar efter att balansera bredd med småskalighet; att med bredden skapa synergieffekter och samtidigt kunna erbjuda närhet och flexibilitet genom småskaligheten.

Stiftelsen har två fritidshemsenheter, en för Bladins grundskola och en för BISM, med ca 300 inskrivna elever vardera.

Hösten 2018 initierade huvudman en fullständig omläggning av verksamheternas systematiska kvalitetsarbete. Denna omläggning har haft som mål att skapa ett tillitsbaserat sammanhängande systematiskt kvalitetsarbete, både vertikalt genom stiftelsens styrkedja och horisontellt genom samtliga verksamheter. Syftet med ett mer sammanhängande systematiskt kvalitetsarbete är att öka likvärdigheten och få på plats en mer behovsstyrd resursfördelning; materiella såväl som immateriella resurser.

Bladins grundskola har en lång tradition av att placera sig högt i skolrankingar, inte minst vad gäller andel legitimerade och behöriga lärare. Även BISM erbjuder en högkvalitativ utbildning. Huvudman kunde dock, genom de kvalitetsuppföljningar som det nya systematiska kvalitetsarbetet möjliggjorde, tidigt konstatera att det fanns stor utvecklingspotential i stiftelsens fritidshemsverksamheter. Bland annat identifierades följande utvecklingsområden:

- fritidshemmens del i det systematiska kvalitetsarbetet,
- definitionen av och samsynen kring begreppet kvalitet i fritidshemmet,
- förståelsen för, och arbetet med, begreppet undervisning i fritidshemsverksamhet,

- fritidshemspersonalens generella uppdragsförtrogenhet, delvis kopplad till låg andel behörig fritidshemspersonal,
- samverkan mellan grundskola, förskoleklass och fritidshem samt fritidshemmens möjligheter att komplettera skolan.

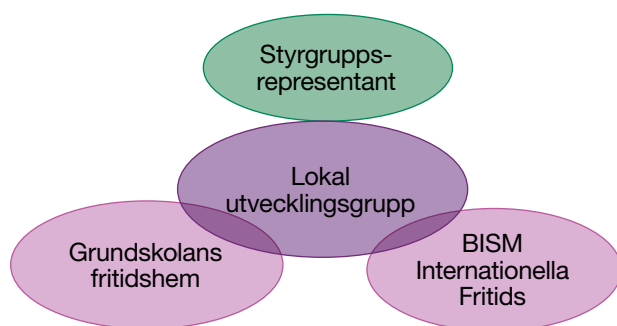
Utifrån ovanstående utvecklingspotential, tog biträdande rektor med ansvar för fritidshemmet på BISM initiativ till Bladins medverkan i Ifous FoU-program FriPU. Utvecklingsbehoven låg helt i linje med flera av delmålen för FriPU.

GENOMFÖRANDE

Bladins har medverkat i FriPU med en utvecklingsgrupp bestående av fritidshemspersonal från stiftelsens båda fritidshemsenheter. Utvecklingsgruppen har under FoU-programmets tre år förändrats både vad gäller organisationsstruktur och medverkande, på grund av förändrade förutsättningar och organisatoriska förändringar i fritidshemmens verksamheter. Inledningsvis var fritidshemmet på BISM drivande i Bladins arbete med FriPU. Biträdande rektor med ansvar för fritidshemmet på BISM utsågs till processledare för utvecklingsgruppen. Från varje fritidshem utsågs två utvecklingsledare som skulle ingå i gruppen. Därutöver ingick även den biträdande rektorn för fritidshemmet på Bladins Grundskola (se figur 3). Ambitionen med en blandad utvecklingsgrupp var att skapa likvärdighet mellan stiftelsens båda fritidshem och att ta vara på synergieffekterna mellan två relativt olika fritidshemsverksamheter – ett fritidshem i en svensk grundskola och ett internationellt fritidshem (med svensk läroplan) i en IB-skola.

I denna rapport delas Bladins medverkan i FriPU in i olika genomförandefaser, beroende på de organisatoriska förändringar som utvecklingsgruppen har genomgått under FoU-programmet. Att huvudmannen vill dela in genomförandet i dessa faser beror på lärdomar om vikten av att **organisera** för systematisk skolutveckling.

Figur 2: Bladins inledande lokala organisation.

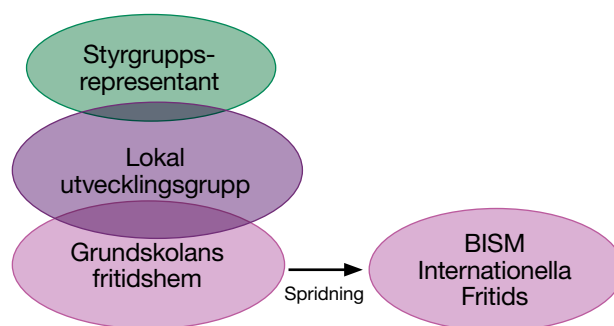

Inledningsvis bedrevs två parallella utvecklingsarbeten, se figur 3. Det internationella fritidshemmet valde att arbeta mycket med processer kopplade till medarbetarnas läroplansförtroenden och hur fritidshemmet kan komplettera en IB-utbildning genom att identifiera beröringspunkter mellan svensk läroplan och styrdokumentet från IBO. Grundskolans fritidshem valde ett mer elevnära utvecklingsarbete under denna genomförandefas, genom att fokusera på de praktiska förutsättningarna för läraktiviteterna. Ganska tidigt lämnade processledaren sitt uppdrag på Bladins, och istället utsågs biträdande rektor för grundskolan till ny processledare. Denna förändring innebar även en förändring i dynamiken i utvecklingsgruppen. Dels uppstod ett tillfälligt vakuum vad gällde ledning och styrning generellt på det internationella fritidshemmet, dels hamnade det internationella perspektivet lite i skuggan av utvecklingsgruppens arbete. Det blev allt svårare för den nytillträdde processledaren att hålla ihop FriPU-arbetet som en gemensam process mellan två olika fritidshem. I början av 2020 togs beslutet att det internationella fritidshemmet skulle lämna utvecklingsgruppen. Istället skulle FriPU drivas som ett forsknings- och utvecklingsprogram enbart på grundskolans fritidshem (se figur 4).

Genom denna organisatoriska förändring i utvecklingsgruppen, blev forsknings- och utvecklingsarbetet mer strömlinjeformat och lättare för huvudman att följa upp kontinuerligt.

Utmaningar kopplade till pandemin tvingade processledaren, som även var biträdande rektor för årskurs F-5, att delvis nedprioritera sitt engagemang i FriPU. Istället bestämdes att ansvarig för stiftelsens systematiska kvalitetsarbete, tillika Bladins stygrupsrepresentant i FriPU, skulle bli ny processledare för Bladins utvecklingsgrupp. Genom denna förändring blev beslutsvägarna inom FriPU kortare, och trots pandemin gick det att upprätthålla fortsatt styrfart i arbetet med FriPU. Vid denna tidpunkt fokuserade utvecklingsgruppen mycket på elevinflytande och centralt innehåll i fritidshemmet undervisning, vilket låg i linje med de uppgifter som forskarna tog fram till

Figur 3: Bladins förändrade organisationsstruktur.

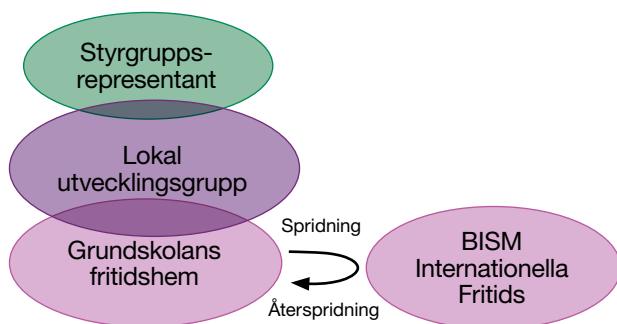
utvecklingsgrupperna i samband med utvecklingsseminarierna. Exempelvis implementerades forskarnas självskattningsmall kring arbetet med fritidshemmet centrala innehåll i läroplanen som en återkommande del i fritidshemmet systematiska kvalitetsarbete. En frågeställning under arbetet med elevinflytande var; hur tar vi bäst tillvara på elevernas intressen, behov och erfarenheter? Svaret blev att framkalla och fånga barns fantasi och nyfikenhet. Så föddes karaktären Frippe; en snäll och magisk fantasifigur på Bladins Grundskola som eleverna kan skriva brev till och berätta vad de vill göra och lära sig på fritidshemmet. Frippe är också en lek med akronymen "FriPP" (Fritidshemmet Pedagogiska Planering).

Mot slutet av denna fas återfick det internationella fritidshemmet en viss roll i FriPU (se figur 5). Medan FoU-programmet primärt skulle drivas på grundskolans fritidshem, bestämdes att lärdomarna från det arbetet i fortsättningen successivt skulle spridas till det internationella fritidshemmet och där förädlas ytterligare. Hösten 2021 fick arbetet med FriPU upp farten ordentligt i takt med att pandemin klingade av. Fokus för utvecklingsgruppens arbete var en undervisning i fritidshemmet med utgångspunkt i mjuka förmågor, ett begrepp som var lätt att applicera även på det internationella fritidshemmet eftersom termen "soft skills" går hand i hand med styrdokumentet från IB. Det som var avsikten från början med Bladins medverkan i FriPU; att skapa likvärdighet mellan stiftelsens båda fritidshem och att ta vara på synergieffekterna mellan två relativt olika fritidshemsverksamheter, började ske på riktigt. Inte bara spreds lärdomarna från grundskolans fritidshem till det internationella fritidshemmet, de förädlades i sin nya internationella kontext, och spreds därefter tillbaka.

RESULTAT

Det är ännu för tidigt att säkerställa vilka effekter Bladins medverkan i FriPU har haft på elevernas utveckling och lärande. När huvudman speglar

Figur 4: Samverkan mellan Bladins två fritidshem.

uppfattade resultat i de utmaningar Bladins inledningsvis identifierade på fritidshemmen genom det systematiska kvalitetsarbetet, så kan konstateras följande av medverkan i FriPU:

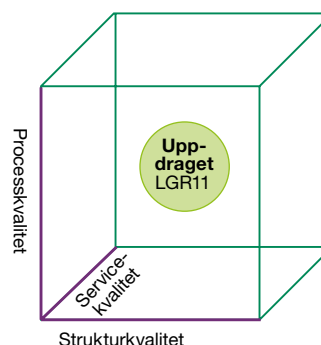
- fritidshemmens verksamhetsutveckling är nu en viktig och naturlig del i hela Bladins systematiska kvalitetsarbete,
- huvudman har, tillsammans med skolläda och medarbetare på fritidshemmet påbörjat ett arbete kring att definiera begreppet kvalitet i fritidshemmet,
- förståelsen för begreppet undervisning har ökat, och idag sker det betydligt mer organiserad undervisning i i fritidshemmens verksamheter,
- fritidshemspersonalens generella uppdragsförtroenhet har ökat, och likaså yrkes stoltheten hos de medverkande och deras kollegor,
- förutsättningarna för samverkan mellan grundskola, förskoleklass och fritidshem har ökat, och fritidshemmens möjligheter att komplettera skolans uppdrag har stärkts.

Om huvudman tittar på fritidshemmens kvalitet utifrån de tre kvalitetsdimensionerna *strukturkvalitet*, *processkvalitet* och *servicekvalitet*¹ (se figur 6), kan konstateras att sedan Bladins gick in i FriPU har följande skett:

Strukturkvalitet

Stabila strukturer i organisationen håller på att etableras, även om dessa fortfarande är bräckliga som en följd av kompetensbrist på arbetsmarknaden. Personalomsättningen är lägre än för tre år sedan.

Figur 5: Förhållandet struktur-, process- och servicekvalitet i förhållande till uppdraget.

Kompetensen bland personalen är högre generellt. Det samma gäller uppdragsförtroenheten.

Stiftelsen Bladins skola har parallellt med FriPU arbetat med projektet Attraktiv arbetsplats. Synergieffekterna mellan dessa båda program/projekt syns i samband med rekrytering av nya medarbetare, där det är en märkbar skillnad i antalet sökande till fritidshemmet med behörighet.

Processkvalitet

På det internationella fritidshemmet bedöms processkvaliteten vara mycket hög, med undervisningsaktiviteter där undervisningsaktiviteterna är tydliga målstyrda processer mot ett lärande för eleverna, och dessa processer följs upp och utvärderas kontinuerligt varje vecka.

På grundskolans fritidshem pågår en implementering av målstyrda lärprocesser. Inte minst karaktären "Frippe" har genom sitt namn bidragit till ökad medvetenhet kring pedagogiska planeringar bland medarbetarna på fritidshemmet, vilket på sikt kommer att höja processkvaliteten ytterligare i verksamheten.

Servicekvalitet

Elevernas inflytande över undervisningen i fritidshemmet har ökat successivt. Fritidshemmet har en mer naturlig del i skolans kommunikation med vårdnadshavarna. I kommunikationen får pedagogiska aspekter en allt mer framträdande roll och fokus håller på att skifta från vad eleverna gör under sin vistelse i fritidshemmet till vilka värden och kunskaper de utvecklar och lär sig.

¹ Dessa tre kvalitetsdimensioner ska ses som ett tredimensionellt ramverk som likt en byggnadsställning stöttar fritidshemmets uppdrag; elevens utveckling och lärande i centrum.

NÄSTA STEG

Stiftelsen Bladins skola står inför stora förändringar. Grundskolan och BISM kommer under sommaren 2022 att byta lokaler med varandra. Grundskolan kommer i samband med detta att växa från en 2-parallell till en 3-parallell skola med ca 750 elever. Även grundskolans fritidshem kommer att växa, från dagens ca 300 elever till ca 400 elever.

BISM kommer att gå ner till en 2 parallell skola istället för den hybridlösning där varannan årskurs är 2-parallell och övriga årskurser är 3-parallell. BISM minskar därmed antalet inskrivna elever från ca 700 till 550, och det internationella fritidshemmet krymper till ca 250 elever.

En utmaning i denna strukturella förändring är att bibehålla och vidareutveckla skolornas strukturkvalitet, då denna kvalitet skapar nödvändiga förutsättningar för både processkvalitet och servicekvalitet. Här handlar det mycket om att se till att

förändringarna har så liten negativ påverkan som möjligt på det arbete som implementerats i verksamheterna genom FriPU. Att mitt i en stor strukturell förändring orka hålla i och hålla ut när det gäller det fortsatta utvecklingsarbetet på skolornas fritidshem, att inte tappa systematiken i arbetet.

Ett utvecklingsområde som tar vid efter FriPU på grundskolans fritidshem är att dokumentera elevernas utveckling och lärande på fritidshemmet. Här har rektor beslutat att implementera ett digitalt dokumentationsverktyg med vilket lärarna i stunden kan tagga elevernas utveckling och lärande i förhållande till målen i läroplanen.

På internationella fritidshemmet handlar nästa steg mest om att konsolidera det som FriPU har bidragit med, och att i det staka ut nästa steg för verksamhetens utvecklingsarbete.

Fredrik Svensson, ansvarig för det systematiska kvalitetsarbetet

MED REKTOR I MITTEN

Linköpings kommun

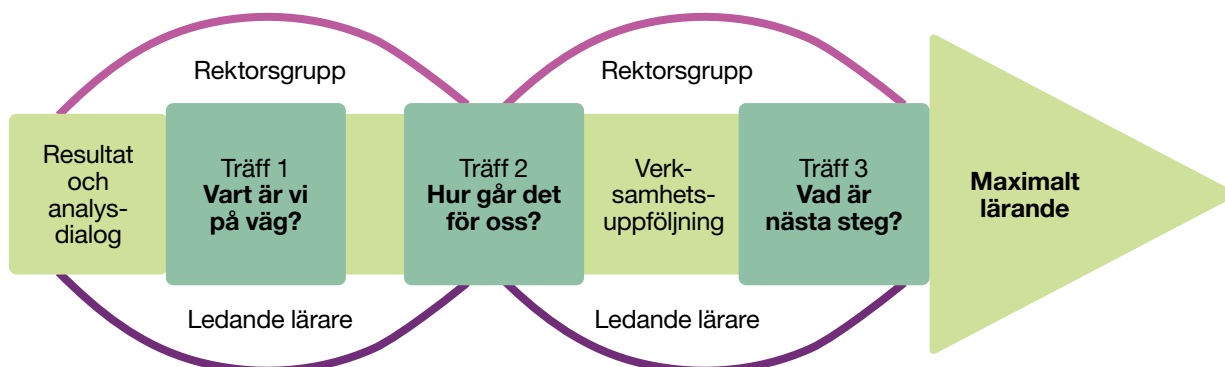
Linköpings kommun har sedan 2018 en gemensamt övergripande strategi för grundskolans systematiska utvecklingsarbete som benämns *Skolutveckling från mitten*. Utvecklingsarbetet sker i en strukturerad process över läsåret där ledande lärare med sina rektorer möts i kluster för kollegialt utbyte. Dessa möten leds av Linköpings kommuns verksamhetsområdeschefer. Skolorna är i dessa kluster strategiskt stöd för varandra i sina respektive utvecklingsarbeten, med det gemensamma syftet att nå högre måluppfyllelse för varje elev. "Mitten" i *Skolutveckling från mitten* syftar på att rektor med sin utvecklingsgrupp/ ledningsgrupp befinner sig i mitten av kvalitetsutvecklingskedjan från klassrum till huvudman/ förvaltning. Utifrån skolornas behovsanalys är det skolornas unika behov av utveckling av undervisning och professionella lärande som är fokus. Den sammanhållna strategin och strukturen där skolorna möts för att dela erfarenheter och stödja varandra skapar arenor för samsyn och lärande samt fina tillfällen att sprida goda exempel.

Sedan starten av *Skolutveckling från mitten* har skolornas gemensamma behov fångats upp av verksamhetsområdescheferna för att strategiskt arbetas vidare med. Ett sådant behov som tidigt ringades in var just utveckling av fritidshemmets verksamhet.

I en stor kommun som Linköping med närmare 50 skolor med sina respektive fritidshem och avdelningar uppfattades behovet av en ökad likvärdighet. Det fanns utmaningar i både förutsättningar för verksamheterna såsom bemanning, behörig personal, lokaler m.m. men också i förutsättningar kring undervisningsutveckling utifrån hur långt man kommit i arbetet med att ta till sig kap 4 och att undervisa utifrån det. Två utvecklingsområden identifierades i form av tydligare styrning från huvudman/förvaltning för att få en gemensam riktning för fritidshemmen och ett förstärkt arbete för att utveckla undervisningen i fritidshemmen.

Genom att medverka i Ifous FoU-program FriPU såg vi från huvudmannens sida en möjlighet att ge våra fritidshem fördjupad kunskap kopplad till aktuell forskning, en möjlighet att ena våra fritidshem, stöd i att styra dem mot en given riktning och framför allt koppla samman fritidshemmets utveckling av undervisningen till det redan befintliga arbetet med *Skolutveckling från mitten*. Viktigt för Linköping var att deltagande i ett FoU-arbete inte enbart skulle gagna några få av våra skolor med sina fritidshem utan att det skulle finnas en möjlighet för spridning över alla fritidshem i Linköping. Sedan tidigare fanns det fyra geografiskt knutna nätverk,

Figur 6: Skolutveckling från mitten, process över året.

för fritidshemmens lärare. Dessa fyra nätverk med skickliga lärare som gjorde ett gott jobb saknade dock sammanhållande styrning och gemensamma ramar.

Linköpings kommun erbjöd åtta utvecklingsgrupper, två från vardera geografiskt område, att medverka i FoU-programmet FriPU, vilket gav oss en god grund att stå på. Vi ställde samtidigt också kravet på dessa utvecklingsgrupper att leda och utveckla nätverkens arbete för att där förankra, delge och arbeta vidare med det som de fick med sig från FoU-programmet så att alla fritidshem skulle nås av detta arbete. En annan aspekt som var avgörande för vårt deltagande i FoU-programmet var rektors delaktighet. Vår utgångspunkt är att rektors medverkan i utvecklingsarbete är av största vikt och inte kan delegeras till en biträdande. Vår erfarenhet är att då rektor i flera fall delegerar fritidshemmet som ansvarsområde till biträdande, så blir ibland fritidshem och skola två separata spår trots det gemensamma målet med elevernas ökade måluppfyllelse. Med vår medverkan i FoU-programmet såg vi ett tillfälle att "tvinga" rektor till styrning av helheten genom att FoU-programmet även fokuserade rektors roll i att utveckla fritidshemmets undervisning. Det fanns en tydlig förväntan på de rektorer som skulle medverka i FoU-programmet att de i sin tur skulle leda samtliga rektorer F-6 i vår gemensamma satsning i att lyfta fritidshemmets undervisning. De medverkande utvecklingsgrupperna förväntades delge input och vidareutveckla undervisningen med de andra fritidshemmen inom nätverken. Med detta gav vi oss in i FoU-programmet FriPu *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag*, med åtta utvecklingsgrupper som bestod av rektor med sina ledande lärare.

Med ett uttalat *Varför*, ett givet *Hur* och ett något osäkert *Vad* gav vi oss in i det första FoU-programmet för alla Linköpings fritidshem.

GENOMFÖRANDE

Att *Vad*-et var osäkert när vi gav oss in i FoU-programmet är en sanning med modifikation som bör förtydligas. Det fanns givna program mål som FoU-programmets styrgrupp hade kommit överens om, men i vilken ordning, på vilket sätt och med vilken tyngd de olika målen skulle behandlas var inte klart. De tre åren i FoU-programmet har varit en väg fylld av samtal, reflektioner, begründanden, avstämningar, undersökningar och justeringar på alla nivåer från styrgrupp till utvecklingsgrupper på skolan. Ett ömsom ansträngande och till och med frustrerande arbete men samtidigt stimulerande när vi ser hur långt vi kommit under dessa tre år. FoU-programmets olika teman har i sin helhet varit viktiga för vårt utvecklingsarbete. FoU-programmets forskningsan-

knutna bas kombinerat med ett fokus på verksamhetsutveckling är ett sätt vi vill arbeta vidare med. Basen från forskarna har hjälpt oss att fördjupa kunskapen om fritidshemmets uppdrag och belysa hur synen på fritidshemmets uppdrag kan skilja sig åt mellan verksamheter. Med hjälp av forskarnas kunskap och tidigare erfarenheter kunde vi både få input och ny kunskap samt stöd i att undersöka våra egna processer och stöd i att planera, genomföra och följa upp vår undervisning. De praktiska uppgifterna som gavs under FoU-programmet gav stöd för att belysa uppdraget och undervisningen i våra egna verksamheter. Uppgifterna involverade och aktiverade både lärare och rektor i planering, genomförande och uppföljning av undervisningen. Blandningen av teori och praktik lyfts av våra team och rektorer som extra värdefull i utvärderingar och uppföljning och ses som en stor styrka i FoU-programmet.

En framgångsfaktor för oss i Linköping var att vi kunde koppla innehållet i FoU-programmet till vår befintliga struktur och mål som fanns via *Skolutveckling från mitten*. FoU-programmets mål passade väl med vår ambition med ett tydligt fokus på vikten av att justera undervisningen utifrån analys av tidigare undervisning och framförallt effekten man kunde se att den haft på elevernas lärande. FoU-programmets arbete med fokus på undervisningen gav oss bland annat möjlighet att fokusera tecken på elevernas lärande som effekt av undervisningen.

Som tidigare nämnts ovan kantades naturligtvis FoU-programmet och vårt deltagande av utmaningar. Att inte veta hur vägen för FoU-programmet såg ut utan låta det utforma sig längs vägen var och är ju en utmaning i sig när man i så många andra avseenden tror sig ha kontroll över processer och skeenden. En annan utmaning var att rektorer och lärare i utvecklingsgrupperna fick nya tjänster på andra skolor och att nya rektorer och lärare tillkom.

Ytterligare en utmaning var den som vi generellt står inför i våra verksamheter, vi vill "skynda snabbt" när vi egentligen måste "skynda långsamt". För utvecklingsgrupperna och rektorerna tog det en bit in i andra året i FoU-programmet för att själva vara säkra i kontexten de hamnat, tagit till sig ny kunskap, reflekterat och begründat och börjat med uppgifternas hjälp ta steg framåt i sitt arbete. Det var först då det blev en tydligare och mer kopplad spridning mellan fritidshem inom nätverket och rektorsgrupperna.

Naturligtvis kan inte alla våra framgångar tillskrivas deltagande i FoU-programmet men vi kan ändå med trygghet hävda att vi med vårt deltagande satte en efterlängtd strålkastare på fritidshemmets verksamhet och hur fritidshemmets viktigaste kompletterande och kompensatoriska uppdrag kan påverkade har för elevernas lärande.

NÄSTA STEG

FriPu och vårt arbete inom FoU-programmet har på många sätt infriat våra förväntningar och förhoppningar. FoU-programmet har gett oss kunskap, erfarenheter, utbyte och ideer som vi tar med oss vidare framåt. Mot slutet av FoU-programmet förstärktes bilden av att de medverkande rektorerna fortsatt styr och leder utvecklingsarbete i våra lokala nätverk. Tillsammans med sina team leder de medverkande rektorerna nätverken. De har bäst kunskap om vad nästa steg i vår egen utveckling för fritidshemmet blir och hur det fortsatta utvecklingsarbetet kan kopplas till vår kommunövergripande och stödjande process *Skolutveckling från mitten*. Vi behöver fortsätta att skapa arenor för dem som verkar i fritidshemmen att mötas för att fylla på med input

knuten till teori och praktik. Nyligen har vi haft vår första *Fokusdag för fritidshemmen* i Linköping, där vi fokuserade synen på uppdraget, den planerade och oplanerade undervisningen samt utveckling av de mjuka förmågorna.

På frågan var vi befinner oss om ett år vill vi kunna svara att våra fritidshem i Linköping med stolthet utvecklar sin undervisning i en iterativ process och att det etablerats processer för professionellt lärande som stöd både inom och mellan våra fritidshem. Som den guldgruva det är, har fritidshemmet en unik möjlighet att bidra till maximalt lärande för varje elev.

Lina Rahm, skolområdeschef

Jenny Linde, skolområdeschef

FOKUS PÅ STÖTTNING AV SKOLORS LOKALA UTVECKLINGSARBETE

Stockholms stad

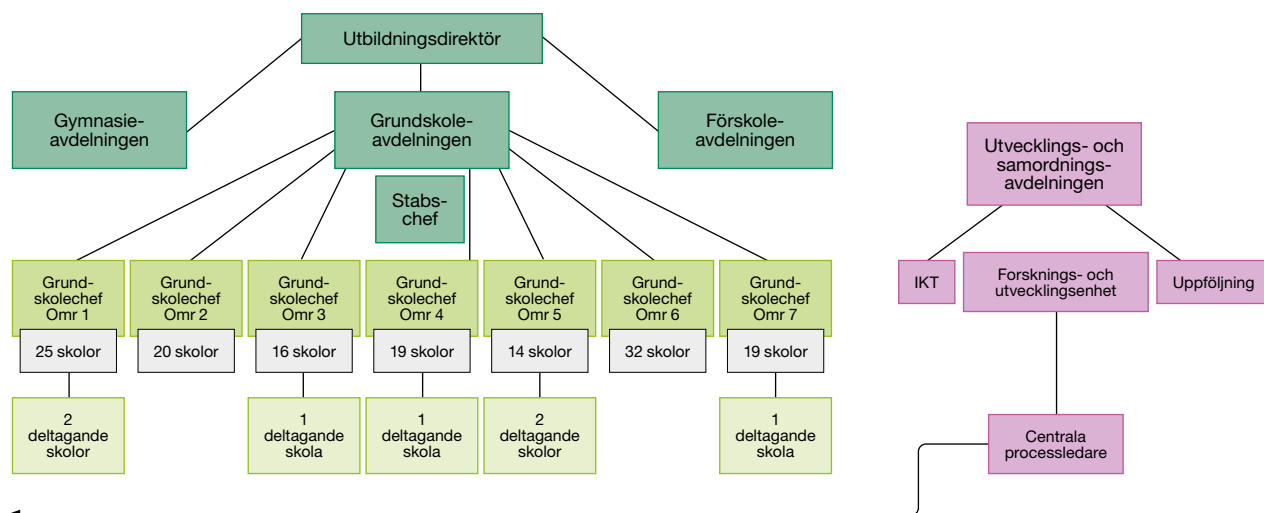
Sedan 2016 har olika kvalitetshöjande satsningar på fritidshemmet genomförts i Stockholms stad. Detta har bland annat inneburit att centrala fritidshemsamordnare tillsatts under en treårsperiod samt att fritidshemsnätverk har skapats. Inom ramen för satsningarna har kompetenshöjande insatser genomförts, både för lärare och skolledare. Man har dessutom skapat förutsättningar för utbildningar riktade mot utbildad fritidshemspersonal för att stärka kompetensen inom fritidshemmen. Utbildningsförvaltningen såg en medverkan i FoU-programmet som en del i sin strävan att fritidshemsverksamheten ska vila på en vetenskaplig grund. Detta är ett av de prioriterade områdena i förvaltningens verksamhetsplan som ska leda till en ökad kvalitet i verksamheten. En ytterligare ambition med medverkan var även att det skulle skapa möjlighet till ett ökat erfarenhets- och kunskapsutbyte mellan de medverkande skolorna.

I Stockholms stad finns 145 grundskolor med drygt 34 500 elever i årskurserna F-3 varav drygt 32 300 är inskrivna i kommunens fritidshem. Grundsko-

lorna är organiserade i sju grundskoleområden där varje område leds av en grundskolechef. Intresset bland stadens skolor var stort för att delta i FoU-programmet. Vid uppstarten av FoU-programmet, *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag (FriPu)*, valdes en skola per grundskoleområde ut för medverkan. På grund av en omfördelning av områdena under FoU-programmets gång blev fem av de sju områdena representerade (se figur 8).

Utbildningsförvaltningens FoU-enhet är en stödfunktion till stadens grundskole- och gymnasieavdelning och två personer från enheten har fungerat som *centrala processledare* för FriPu. För att stärka kopplingen mellan verksamhets- och stöдавdelning beslutades det att en grundskolechef skulle vara huvudmannens representant i FoU-programmets styrgrupp. Kommunikationen mellan styrgruppsrepresentanten och processledarna har varit god, men har försvårats av förvaltningens storlek och inre organisation. Detta har medfört att informella möten, där man på ett enkelt vis hade kunnat ge varandra fortlöpande information, inte har kunnat ske.

Figur 7: Organisation i Stockholms stad

Tabell 2: Deltagande skolor i FriPu 2019–2022.

Skolans namn	Område	Antal deltagare i utvecklingsgrupperna (exkl. skolledare)	Antal inskrivna elever/fritidshem
Akallaskolan	5	5	202
Skönstaholm/Kvickentorp (Kvickentorp avslutades ht-21)	3	5	195
Mälarhöjdens skola	4	7	450
Norra Ängby skola	1	3	442
Oxhagsskolan	5	2	195
Södra Ängby skola	1	5	278
Vinsta grundskola Östra	7	5	281

Staden har sedan tidigare erfarenheter av att delta i FoU-program och dessa erfarenheter har visat att det har varit svårt att nå spridning av programmets innehåll mellan stadens skolor. Men man såg nu en ökad möjlighet till spridning då fritidshemsnätverken hade fått en mer utvecklad och aktiv roll i fritidshemmens samarbete runt sitt uppdrag och arbetet med att skapa större likvärdighet mellan stadens fritidshem.

Parallellt med FoU-programmets genomförande gjordes en genomlysning av 14 av stadens fritidshem under hösten 2022. Syftet var att utvärdera deras kvalitativa arbete. Det man tydligt kunde utläsa var bland annat den stora betydelsen ett engagerat och kunnigt pedagogiskt ledarskap har för fritidshemsverksamhetens kvalitet. Det man också fann var att en tydlig fördelning av ansvar gällande planering, genomförande och uppföljning är viktig. En annan betydelsefull aspekt för en välfungerande verksamhet var måttet av samverkan mellan fritidshemspersonalen och lärarna. Vidare ser man över de olika yrkesroller som finns inom fritidshemsverksamheten för att därigenom bland annat hitta de som med förvaltningens stöttning kan nå en legitimation som lärare mot fritidshem.

GENOMFÖRANDE

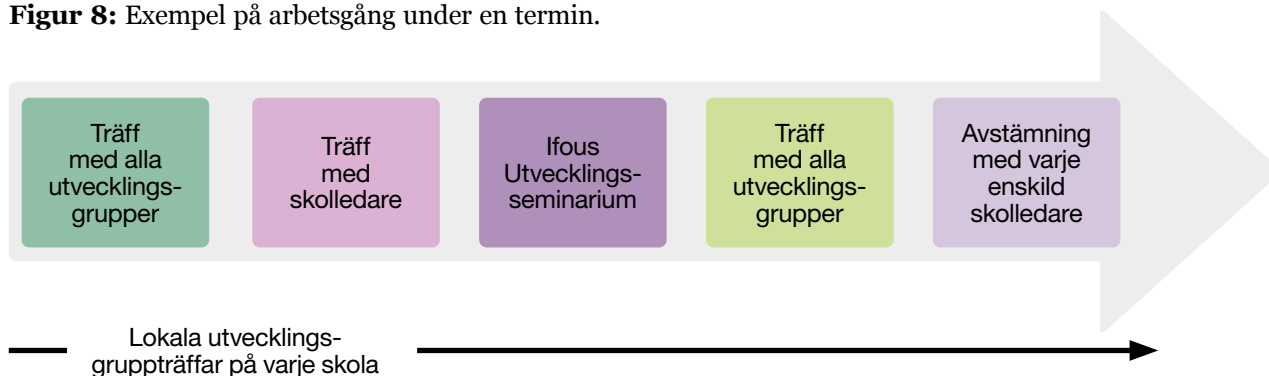
De centrala processledarna har haft en stödjande roll under FoU-programmets gång. Det har varit en del omsättning av personal inom FoU-enheten och i slutet av FoU-programmet hade totalt sex personer ha varit involverade i rollen som processledare. För kontinuiteten av stödet från de centrala processledarna så spelar det förstås roll att beman-

ningen har ändrats över tid, även om strukturer och organisation av det övergripande arbetet har blivit tydligare ju längre in i FoU-programmet man kommit. Perioden med coronapandemin har gjort att i stort sett alla Stockholms interna möten/träffar i FoU-programmet har skett digitalt via Teams. De sista två åren har arbetet organiserats med gemensamma träffar för alla utvecklingsgrupper (lärare/skolledningar) både före och efter de utvecklingsseminarium som Ifous har arrangerat. Däremellan har processledarna träffat enbart skolledarna. Varje termin har avslutats med en enskild träff med var och en av skolledarna där man samtalat om den enskilda skolans pågående arbete, utvecklingsbehov och eventuella behov av riktat stöd från processledarna. Däremot har skolorna inte samarbetat sinsemellan mellan de olika träffarna som har organiserats från centralt håll eller från Ifous.

Innehållet i de gemensamma träffarna för utvecklingsgrupperna har styrts av innehållet i uppgifterna som grupperna har fått av forskarna under utvecklingsseminarierna. Träffarna med skolledarna har behandlat teman som till exempel organisation av fritidshemsverksamheten, det pågående utvecklingsarbetet, utbyte av erfarenheter, nästa steg i skolans arbete inom fritidsverksamheten samt uppgiften som skolledarna fått av forskarna i FoU-programmet.

För att följa upp skolornas utveckling och arbete mot sina egna satta mål samt programmålen har processledarna fortlöpande dokumenterat och samtalat med utvecklingsgrupperna och skolledarna. Förutom detta har varje skola svarat på en avslutande kartläggning i enkätform i syfte att få ytterligare material till den helhetsbild av framstegen som de deltagande skolorna gjort.

Figur 8: Exempel på arbetsgång under en termin.

På varje skola har en skolledare haft funktionen som lokal processtöjdare och ansvarat för arbetet i skolans utvecklingsgrupp. Utvecklingsgrupperna har bestått av lärare mot fritidshem och/eller fritidslärare. I en av skolornas utvecklingsgrupp ingick både lärare mot fritidshem och grundskollärare. Skolorna har haft inplanerade och regelbundna möten för utvecklingsgrupperna där skolledare deltagit med olika frekvens. Deltagarna i utvecklingsgrupperna har haft särskild tid avsatt för att arbeta med FoU-programmet. Förutom det fortlöpande arbetet på respektive skola har alla utvecklingsgrupper träffats för gemensamma förmiddagar ledda av de centrala processledarna. Dessa träffar har skett minst två gånger/termin. Vid behov har processledarna även fungerat som handledare/coacher för någon utvecklingsgrupp där behov har funnits av ett mer handfast stöd.

SKOLORNAS FOKUSOMRÅDEN

Skolornas förväntan på ett deltagande var bland annat en önskan om att få ihop skolverksamheten och fritidshemsverksamheten till en helhet, där varje dels särart bidrar till helheten och därigenom kunna utveckla undervisningen på fritidshemmen. Dessutom hoppades man skapa en större förståelse rörande fritidshemmets specifika uppdrag runt de sociala, kompensatoriska och kompletterande delarna.

Skolornas uttalade mål med sitt deltagande i FoU-programmet skiljde sig en del åt, men man kan se en röd tråd i det som skolorna har uttryckt.

- Hitta ett sätt att utveckla fritidshemsverksamheten och koppla detta arbete till det befintliga systematiska kvalitetsarbetet. Detta ger i förlängningen en möjlighet att utveckla kvalitetsarbetet direkt mot fritidshemmet.
- Skapa en större samsyn inom fritids och förtydliga uppdraget man arbetar mot på fritidshemmen.

- Öka förståelsen och samarbetet mellan skola och fritidshem, det vill säga se varandras yrkesroller och se hur fritidshemmets speciella särart berikar undervisningen i skolan och skapar möjlighet till ett ökat lärande hos eleverna.
- Vara del av och att kunna utnyttja den forskning som pågår runt fritidshemsverksamheten.

Tabell 3 visar skolornas förändring av sina fokusområden, vilket bland annat pekar på en process i relation till de frågeställningar som forskarna lyfte under FoU-programmets gång. Några av skolorna utvecklade de fokusområden de startade med, medan andra kände ett behov av att ändra fokusområde helt och hållet.

Som för alla andra verksamheter har den pågående pandemin försvårat arbetet under den största delen av detta program. En del skolor har haft svårt att samla sina lärare fysiskt för att implementera utvecklingsgruppernas arbete i hela verksamheten. Dessutom har den stora sjukfrånvaron bland skolornas personal överlag spelat in. Pandemin har även medfört att alla centralt genomförda träffar har varit tvungna att ske digitalt under denna period, liksom majoriteten av de utvecklingsseminarium som Ifous har arrangerat. Detta har förstås även medfört svårigheter att utbyta erfarenheter och kunskaper mellan stadens skolor och mellan de olika huvudmännens skolor. Utvecklingsgruppernas möjlighet till direkt dialog med forskarna har också blivit negativt påverkad av att majoriteten av träffarna och utvecklingsseminarierna har varit digitala. Det har funnits en förväntan och önskan från grupperna om ett närmare samarbete på skolnivå med forskarna för att på det sättet få en mer vetenskaplig återkoppling på sitt arbete.

Tabell 3: Skolornas förändring av sina fokusområden under FoU-programmet.

Skolans namn	Fokusområde 1	Fokusområde 2
Akallaskolan	Språkutvecklande arbete – boklådor	Utvecklande av skolans Frippar (Pedagogisk planering för fritidshem) i relation till Värderingsmallen
Skönstaholmsskolan	Rörelseglädje	Utvecklad rastverksamhet kopplat till rörelse
Mälarhöjdens skola	Den fria leken	Samverkan i klassrummet
Norra Ängby skola	Samarbete skola/fritidshem	ELA (Elevledda aktiviteter) dvs ökat ansvarstagande för eleverna
Oxhagsskolan	Rörelse och språkutveckling	Samarbete (elever) och empati
Södra Ängby skola	Rastverksamhet (Lek)	Hur styrd lek kan stärka de mjuka förmågorna
Vinsta grundskola Östra	Digitalisering på fritidshemmet	Kooperativt arbetssätt/ språkutvecklande arbetssätt

RESULTAT

De flesta skolorna har uttryckt att de är nöjda med FoU-programmets upplägg och har uppskattat föreläsningarna, men framför allt möjligheten att utbyta erfarenheter och kunskaper med andra skolor. De verktyg och modeller man har fått från forskarna runt till exempel *mjuka förmågor* har upplevts som hjälpsamma i det egna arbetet på skolorna. Skolorna har också sett ett värde i att använda sig av strukturerade modeller, såsom det värderingsverktyg forskarna presenterat för att kunna bedöma vad verksamhetens undervisning erbjuder i relation till det centrala innehållet för fritidsverksamheten i LGR11. Man har även uttalat en uppskattning av att FoU-programmet har fokuserat på både kunskapsuppdraget och uppdraget runt de mjuka förmågorna som ingår i fritidshemmets kompletterande och kompensatoriska roll när det gäller elevernas måluppfyllelse, det vill säga att styrdokumentet har synliggjorts.

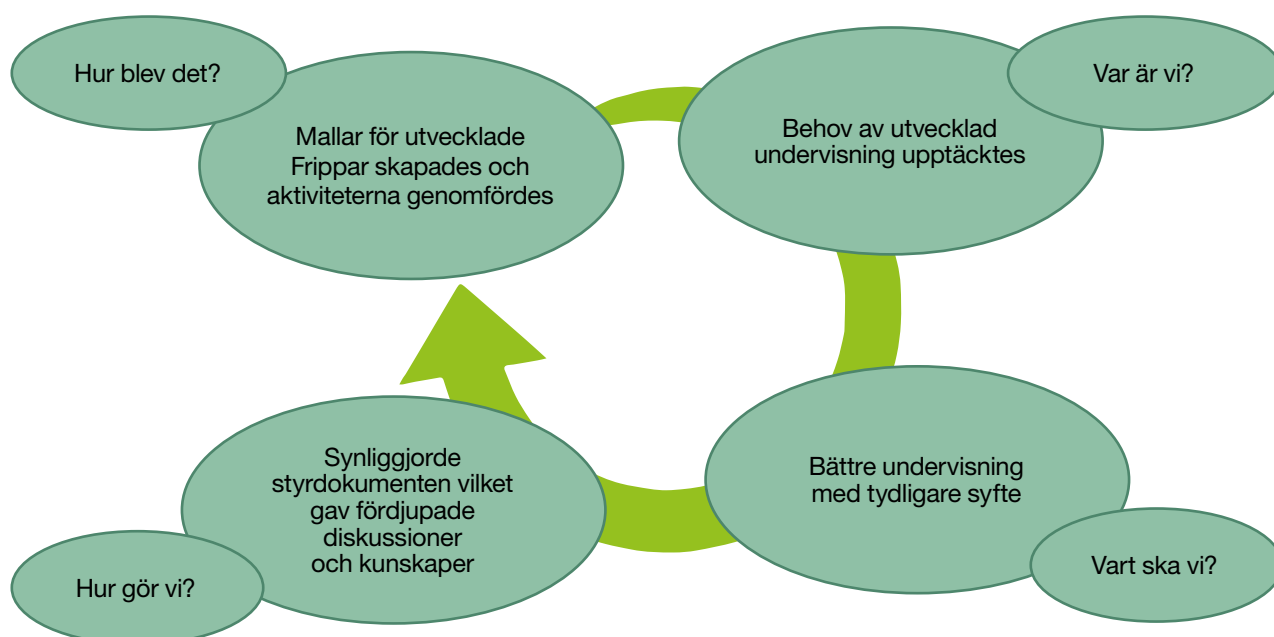
Medvetenheten om det pedagogiska uppdraget har ökat i och med FoU-programmet. Deltagarna ser även att de pedagogiska diskussionerna, framför allt inom utvecklingsgrupperna, har blivit djupare och är av en högre kvalitet. På några skolor har detta sätt att diskutera spritt sig även till övriga lärare inom fritidshemmet. Man har sett att det nya gemensamma språket man kommit att använda inom utvecklingsgruppen har underlättat de fördjupade pedagogiska diskussionerna, där alla inblandade har förståelse för och vet vad de olika uttrycken man använder betyder och innebär för verksamheten. Lärarna uppger även att de har fått en ökad

kunskap om den systematiska processen: Planering – Genomförande – Utvärdering. Flertalet skolor berättar att arbetet inom utvecklingsgrupperna har resulterat i mer utvecklade pedagogiska planeringar där elevernas intressen fått ett större utrymme och aktiviteterna är mer genomtänkta än tidigare. En skola uttrycker att de ser en ökad samverkan mellan fritids och skola, detta har även lett till en större förståelse för varandras uppdrag. I stort har arbetet i utvecklingsgrupperna lett till en mer utvecklad undervisning i fritidshemmen när det gäller de styrda aktiviteterna, det vill säga ett mer genomtänkt planerings- och uppföljningsarbete. Som ett tydligt resultat av FoU-programmet har en skola påbörjat ett arbete med att skriva en vetenskaplig artikel runt sitt arbete inom fritidsverksamheten.

Med utgångspunkt i Skolverkets cykliska process för kvalitetsarbete blir det tydligt att även utvecklingsgruppernas arbete har utgått från denna modell. I sitt utvecklingsarbete har grupperna utgått från ett nuläge och en målbild. Utifrån detta har de på olika sätt analyserat och definierat vad de behöver utveckla för att nå sin målbild. Figur 10 beskriver ett exempel på ett sådant arbete utfört av en av skolornas utvecklingsgrupp där man såg ett behov av att utveckla undervisningen på sitt fritidshem.

Parallellt med detta har skolledarna, med ansvar för fritidshemmet, genomgått en process där de har utvecklat och fördjupat sina kunskaper och förståelse runt fritidshemmets komplexa uppdrag. Tankar och frågor runt hur man pratar om fritidsverksamhetens uppdrag har väckts. Dessa har kanske inte blivit helt besvarade, men att lyfta frågan är en av vägarna mot svaret. Skolledarna har även uttryckt

Figur 9: Exempel på systematiskt utvecklingsarbete i en av de medverkande skolorna i Stockholm.

att de med tydlighet kan se och märka att det nu finns ett större djup och professionalitet i de pedagogiska diskussionerna som förs i utvecklingsgrupperna. Det fortsatta arbetet behöver bland annat innefatta att sprida detta förhållningssätt till övrig personal inom fritidshemmet.

Skolledarna lyfter flera goda effekter med ett deltagande i FoU-programmet. Bland annat har man haft givande diskussioner inom gruppen när tillfälle getts till detta, ett gemensamt språk har etablerats på skolorna och sammanfattningsvis har man blivit tryggare i sin profession och yrkesroll i relation till uppdraget att leda fritidshemmet på skolan. Ovanstående går hand i hand med det övergripande mål som är satt för FriPu – att skolledaren ökar sina kunskaper inom styrning och ledning av fritidshemsverksamheten. De flesta av skolledarna ser även att skolornas medverkan i FoU-programmet har bidragit till att de har utvecklats i sin roll som skolledare. De tar bland annat upp att de fått en större insikt i fritidshemmets verksamhet och hur de kan kommunicera om vad som behöver utvecklas på ett annat sätt. En framgångsfaktor som utmärker sig är vikten av att rektor engagerar sig i FoU-programmet, vilket är väldokumenterat sen tidigare.²

En utmaning har varit omsättning, eller personalbrist. Detta kan vara en orsak till att skolorna har kommit olika långt i sin utveckling inom fritids-

hemsverksamheten. FoU-programmet pågår under en lång period och det innebär bland annat att personer i utvecklingsgrupperna och skolledare som är ansvariga kan avsluta och påbörja sin anställning på skolan under FoU-programmets tre år. De skolor som haft få lärare i sin utvecklingsgrupp har upplevt att det ibland har varit svårt att driva ett utvecklingsarbete för skolans alla fritidshemsavdelningar.

NÄSTA STEG

Flera av skolorna som har deltagit i FoU-programmet har strävat efter en ökad samverkan mellan grundskola och fritidshem, vilket även är ett av programmålen. Denna effekt har, för de flesta skolorna, inte uppnåtts ännu. Detta kan delvis bero på att utvecklingsgrupperna på alla skolor, förutom en, endast har bestått av lärare från fritidshemmet. En fortsatt utveckling skulle till exempel kunna vara ett Ifous-program som arbetar runt samverkan där både skola och fritids deltar på lika villkor mot ett gemensamt mål.

Flera av skolorna uttrycker att nästa steg i utvecklingsarbetet blir att få till en spridning av de nya arbetssätten till övriga inom fritidshemmet och skolan. När det gäller spridning av resultat och nya arbetssätt har Stockholms stad en utmaning, mycket

² Se exempelvis Folkesson, L., Lendahls Rosendahl, B., Längsjö, E. & Rönnerman, K. (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur
Skolinspektionen (2010): *Rektors ledarskap. En granskning av hur rektor leder skolans arbete mot ökad måluppfyllelse. Kvalitetsgranskning rapport 2010:15*. Stockholm: Skolinspektionen.

baserad på kommunens storlek och antalet skolor – 145 stycken. Tanken var från början i detta FoU-program att varje grundskoleområdes deltagande skola skulle verka som ett nav i sitt område. Detta har visat sig vara en svår uppgift för skolorna i dagsläget.

En tanke inför Stockholms stads framtida deltagande i FoU-program är att det skulle kunna vara gynnsamt om alla eller i alla fall fler skolor i ett grundskoleområde deltar, då det skapar bättre förutsättningar för samverkan mellan skolorna och möjligheten att mötas för att dela erfarenheter och kunskaper. Detta kan sedan i förlängningen spridas till övriga grundskoleområdets skolor.

Ytterligare en tanke runt framtida organisation är att utnyttja FoU-enhetens möjlighet att stötta skolorna under FoU-programmets gång och ge dem möjligheten att både sprida och dela med sig av nyvunnen kunskap till andra skolor i kommunen. Kunskaper och erfarenheter är ibland intressantare att få ta del av när de helt dagsfärska och inte har hunnit hamna i en slutrapport än. Det vill säga att man eventuellt kan se en vinst av att pågående arbeten delas med andra för att det möjligen kan sätta ”en boll i rullning” i övriga delar av verksamheten.

Några skolor har upplevt att det har saknats en röd tråd i FoU-programmet, vilket gjort att de har

fått ändra fokus för sitt utvecklingsarbete flera gånger. Här behöver huvudmannen och Ifous vara tydliga redan i starten av FoU-programmet, att man är delaktig i en process som kan komma att förändras över tid.

Som tidigare nämnts har huvudmannen ett påbörjat arbete runt prioriteringar när det gäller stadens fritidshemsverksamheter och ett nästa steg skulle kunna vara att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet som sker på fritidshemmen och koppla detta till skolornas övriga kvalitetsarbete. Detta för att göra resultaten av fritidshemmets utvecklade undervisning tydligare i relation till kunskapsresultaten på skolan.

I Stockholm har det skapats ett digitalt stödmaterial, baserat på en aktionsforskningsinsats, som stödjer just det systematiska kvalitetsarbetet på fritidshemmen.

Peter Bragner, områdeschef
Anita Becker, processtödjare,
FoU-enheten Utbildningsförvaltningen
Madelen Kling, processtödjare,
FoU-enheten Utbildningsförvaltningen

EN BRED INSATS MED TYDLIGA RESULTAT

Österåkers kommun

Österåkers kommun ligger norr om Stockholm och har en befolkning på knappt 50 000 invånare. I kommunen finns 13 kommunala skolor och fritidshem. Tre skolor har elever i mellan- och högstadiet och resterande tio har elever i både låg- och mellanstadiet. Totalt går drygt 4200 elever i våra skolor och drygt 2300 i våra fritidshem.

Österåkers kommun har under flera år identifierat fritidshemmets pedagogiska uppdrag som ett utvecklingsområde på våra kommunala skolor. Det systematiska kvalitetsarbetet har ringat in flera områden som varit i behov av utveckling, däribland undervisning på fritidshemmet och dess kompletterande uppdrag gentemot förskoleklass och skola samt styrning och ledning av verksamheten. Aspekten låg behörighet har spelat stor roll i dessa utmaningar liksom svårigheten att rekrytera behörig personal. En annan utmaning för utveckling av fritidshemmen har varit att tolka det pedagogiska uppdrag, som sedan 2016, skrivs fram för fritidshemmet. Sammantaget gjorde detta att vi var mogna att överväga en större insats för att tillsammans höja kvaliteten och likvärdigheten på våra fritidshem. Därför beslutade Österåkers kommun för att medverka i Ifous FoU-program *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag* (FriPU).

Österåkers kommun hade goda erfarenheter av att delta i Ifous forsknings- och utvecklingsprogram, eftersom de kommunala förskolorna mellan 2016 och 2019 deltog i FoU-programmet *Undervisning i förskolan* (UndIF). Upplägg, arbetsformer, möjlighet att påverka innehåll och genomförande hade således redan prövats och utvärderats. Dessutom kunde vi i det tidigare FoU-programmet se att medverkan gjorde skillnad för det enskilda barnet och förskolan som helhet. Redan i ett tidigt skede engagerade sig huvudmannen sig i FoU-programmets inriktning och upplägg för att försäkra sig om att målen på sikt skulle komma att stödja utvecklingen på fritidshemmen i våra skolor.

Vi hade höga förväntningar på vårt deltagande eftersom programinnehållet kom att stämma överens med våra behov. Dels såg vi fram emot processen som deltagandet skulle innebära, det vill säga

att vara i ett ständigt lärande, dels såg vi fram emot slutfas och forskarnas observationer som framgent skulle komma att utveckla ett fritidshem av god kvalitet.

GENOMFÖRANDE

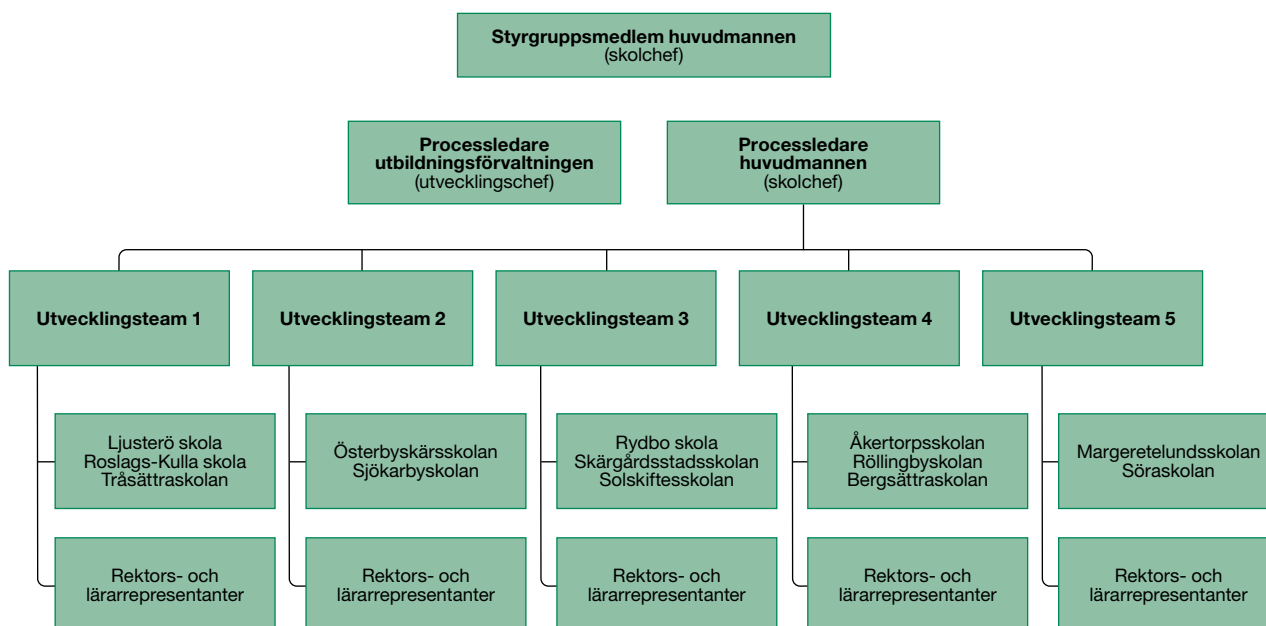
Eftersom tidigare erfarenheter från deltagande i Ifous-program visat på positiva effekter med ett brett deltagande, med rektors- och pedagogrepresentanter från samtliga enheter, valde vi att gå in med drygt 30 deltagare som i sin tur delades in i fem utvecklingsgrupper.

Inför FoU-programmet var alla rektorer eniga om att vi behövde satsa på utbildningen inom fritidshemmet. Ingångsvärdet var mycket låg behörighet i personalgruppen på fritidshemmen i kommunen och verksamheten som bedrevs på fritidshemmen skiftade i kvalitet från enhet till enhet samt mellan olika avdelningar inom samma enhet. Som ett led i vår strävan efter likvärdigt hög kvalitet för varje elev inom fritidshemsverksamheten så gick alla enheter tillsammans med i FriPU med stor tillförsikt.

Till följd av Österåkers låga behörighet inom fritidshemmen hade flera enheter svårt att bemanna FoU-programmet eftersom programmets styrgrupp beslutade att behörighet var ett krav. Respektive utvecklingsgrupp har bestått av två eller tre skolor som medverkat med rektor, lärare och i vissa fall biträdande rektor. Grupperna har hållits intakta under FoU-programmets gång och arbetat tillsammans på olika sätt. Två centrala processledare på förvaltningsnivå, varav en från annan förvaltning än huvudmannen, har lett arbetet i grupperna medan de lokala processerna har drivits av rektor eller den rektor utsett till lokal processledare (se figur 11).

Det lokala utvecklingsarbetet inom ramen för FoU-programmet har i stor utsträckning styrts lokalt genom rektor eftersom den låga behörigheten i vissa fall inneburit att ingen lärare har deltagit på seminarierna som genomförts inom ramen för FoU-programmet. Samtliga rektorer har regelbun-

Figur 10: Organisering av FoU-programmet i Österåkers kommun.

det träffat de centrala processledarna, i syfte att skapa goda förutsättningar och likvärdighet i FoU-programmet. Organisationen har varit fast under FoU-programmet, även om deltagare bytts ut då exempelvis medarbetare slutat.

Utvecklingsgrupperna har framför allt arbetat med de uppdrag som givits under seminarierna, vilket bidragit till forskningsarbetet. Det har varit spännande att under forskarnas presentationer ta del av inlämnat material, eftersom de processer som beskrivits varit så lätta att känna igen. Stort fokus har på många skolor legat på att praktiskt omvandla och implementera läroplanens mål och utveckla den pedagogiska planeringen vilket underlättats genom huvudmannens införande av en gemensam lärportal – Unikum. Många av våra skolor har dessutom valt att parallellt med deltagandet i FriPU också genomföra de moduler kring fritidshemmets uppdrag och undervisning som finns tillgängliga genom Skolverket, vilket gynnat organisation, yrkespraktik, yrkesstolthet och samverkan med skolan.

Uppföljningen av utvecklingsarbetet inom ramen för FoU-programmet har skett kontinuerligt i det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet som under dessa tre år har utvecklats för att matcha behoven av uppföljning. Varje höst genomför utbildningsförvaltningen en enkätundersökning (Med målen i sikte) som besvaras av elever, pedagogisk personal och rektorer i kommunala och fristående skolor. Enkäterna fokuserar på det pedagogiska uppdra-

get och handlar om utveckling och lärande i skola och på fritidshem. Enkäten används både lokalt per skola, på huvudmannanivå och på övergripande nivå. Resultatet sammanfattas och presenteras för politiken för att relevanta satsningar ska kunna formuleras på kommunövergripande nivå. Inför varje år görs dessutom en genomlysning av de frågor som ställs i enkäterna för att förvaltningen, huvudmännen och enheterna ska få svar på de frågor som de ställer sig. Detta har under de senaste tre åren lett till att några frågor har adderats och vissa omformulerats.

Då vi till följd av rådande restriktioner tvingades ses digitalt istället för fysiskt försvårades samarbetet och möjligheten att dela goda exempel mellan deltagarna. Samtidigt fanns det några som uppskattade de digitala träffarna och föredrog dessa. Vår medverkan i FoU-programmet har oförtrutt fortsatt vilket gjort att vi behållit fokus på utveckling av fritidshemmets verksamhet. Det bibehållna fokuset har uppskattats av alla medverkande trots rådande omständigheter.

RESULTAT

Inför denna rapport har en särskild enkät skickats ut till samtliga rektorer. Frågorna har besvarats av rektor tillsammans med representanter från respektive skola. De har bland annat fått svara på frågor kring deltagarnas inställning till FoU-programmet,

kunskaper och attityder och huruvida yrkespraktiken förändrats under FoU-programmet. Det har varit spännande och värdefullt att läsa de reflektioner som inkommit. Efter inkomna reflektioner har processledarna bearbetat det inkomna materialet och skrivit fram ett gemensamt läge.

När FoU-programmet väl hade dragit igång upplevde deltagarna på skolorna att FoU-programmet var mer tidskrävande än de inledningsvis hade trott. I och med tidsbrist, coronapandemin och personalbrist blev det en ansträngning att avsätta tid till seminarieträffarna, utvecklingsgruppträffarna samt genomförandet av alla uppgifter och inlämningar. I och med att tiden blev än mer dyrbar ökade medarbetarnas krav på att varje seminarieträff skulle leverera hög kvalitet vad gäller upplägg, discussionsfrågor och föreläsningar osv. Återkoppling visar att de medverkandes upplevelse varit att kvaliteten på seminarieträffarna varierat från träff till träff. Vissa delar har varit givande och intressanta, och andra inte helt relevanta. Ibland har diskussionspassen varit för långa eller föreläsningarna för långsamma eller för få.

På alla våra fritidshem har det skett en kvalitetshöjning under dessa år. Vissa enheter hade redan hög kvalitet i sin verksamhet, några enheter har genomfört fler insatser för fritidshemmet samtidigt som medverkan i FriPU, vilket gör det svårt att säga vad som beror på medverkan i FoU-programmet, något av de andra satsningarna eller en kombination.

Vi kan se förändrade attityder hos fritidshemmet personal med en ökad yrkesstolthet. Vi ser också en ökad kunskap vad gäller planeringar, genomförandet av undervisningen samt analysarbetet. Det finns ett djupare tänkande nu och utvärdering har blivit en viktig del av planeringsarbetet.

I grundskolans lärargrupp kan vi se en ökad kunskap och respekt för den verksamhet och undervisning som bedrivs på fritidshemmet.

Samverkan mellan skola och fritids har också utvecklats även om det här finns mycket kvar att göra. Samplanering och samarbete mellan yrkesgrupperna för elevernas ökade lärande och utveckling är ett resultat av ökad förståelse och samverkan. Ett ökat fokus på fritidshemmets uppdrag, yrkespraktik, undervisningen och de styrdokument som reglerar fritidshemmet har också varit goda resultat av deltagandet. Någon redogör för att diskussionerna förändrats och det finns ett "bortfokus" på cykelställsfrågor till förmån för djupare samtal om lärande och utveckling.

Flera fritidshem har under dessa år startat pedagogiska utvecklingsforum på respektive enhet där fokus är att höja kvaliteten på fritidshemmets verksamhet och erbjuda eleverna ett rikt utbud på lärande aktiviteter och undervisning som följer läroplanen.

Flera skolor nämner att man i högre omfattning skapar lektionsupplägg efter det centrala innehållet som de fick i uppdrag att undervisa inom. Någon skola beskriver också att det centrala innehållet skrevs fram tydligt för både medarbetare och elever för att tydliggöra kopplingen till läroplanen. Det har även påbörjats försök till att skapa planeringar i samverkan med skolan men med utgångspunkt i "fritidspedagogik" och det unika som fritidshemmet kan erbjuda. En ökad medvetenhet vid planering och genomförande säkerställer att vi tar med alla delar av fritidshemmets uppdrag. Personalen är också mer målinriktad i sin planering och uppföljning än tidigare.

Enskilda skolors tidigare definierade utvecklingsområden, exempelvis organiserad rastlek, har med hjälp av insatsen ytterligare förbättrats. Skolor beskriver en ökad förståelse inom sin personalgrupp för olika långsiktiga utvecklingsområden, där FoU-programmet gett ytterligare skjuts åt och djupare förståelse för enskilda skolors egen utveckling.

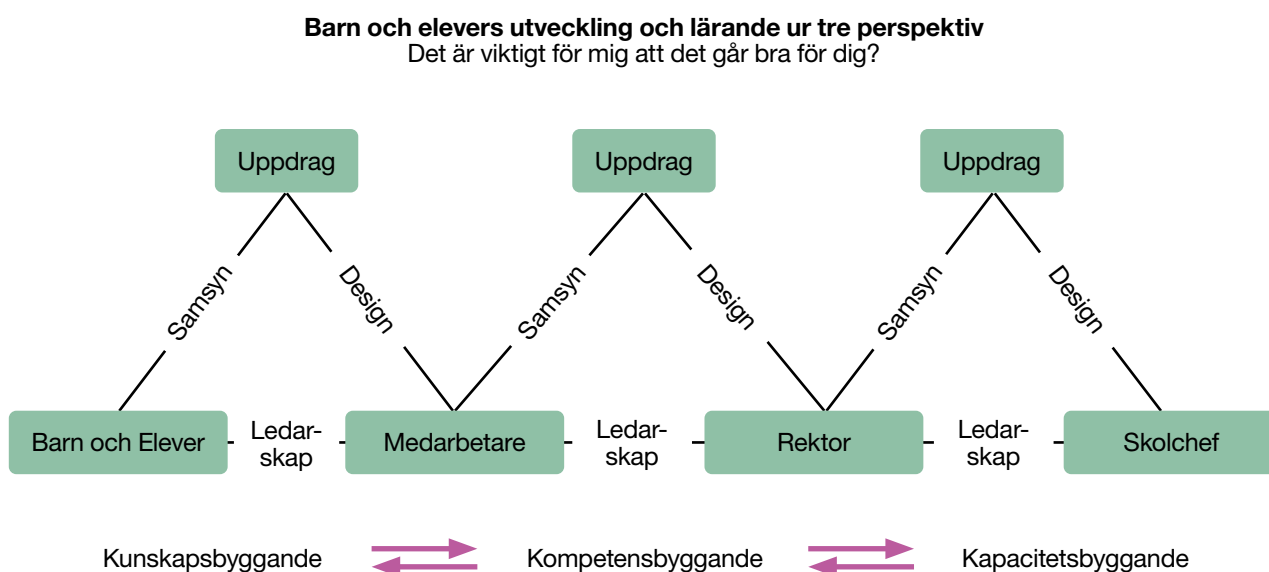
En skola nämner att rektor har fått ökad insyn och deltagit i verksamheten och fått syn på det positiva lärandet som sker på fritidshemmet.

Deltagarna i FoU-programmet har fått ökade kunskaper kring dokumentation och det har påverkat praktiken positivt framför allt när det gäller planeringar och utvärdering, även hos de medarbetare som ej deltagit i FoU-programmet. Planeringarna utgår numer från styrdokumentet då undervisningen och aktiviteterna planeras. Tidigare kunde det vid tillfällen vara så att undervisningen eller aktiviteten planerades först och sedan "letade" man i styrdokumentet efter till exempel lämpliga förmågor. Vi kan även se att fritidshemmet har ökat sitt fokus på de mjuka förmågorna i fritidshemmets praktik. Någon skola nämner att man idag har fritidslektioner som kallas FriPU-pass där innehållet är direkt i korrelation till läroplanen.

Ett återkommande mönster vis återkoppling är att elevernas arbetsglädje och lärande har stärkts genom förändrad undervisning på fritidshemmet. Även samarbetet har stärkts mellan elever som inte vanligtvis samverkar. Följden har även blivit att fler elever har stannat kvar längre på dagarna, framförallt de äldre eleverna. Flera skolor beskriver att de har sett en ökad arbetsro, färre konflikter mellan elever och ett större ansvarstagande och engagemang. Vi ser också att talutrymmet har varit jämnare mellan flickor och pojkar samt yngre och äldre barn vid en del av aktiviteterna. En slutsats kan vara att verksamheten utifrån elevernas perspektiv har blivit mer strukturerad och välorganiserad.

FoU-programmet har även förstärkt skolornas arbete med elevers delaktighet. Genomgående har FoU-programmet hjälpt våra fritidshem att naturligt och medvetet lyssna in elevernas tankar i planering och genomförande av undervisningen.

Figur 11: Österåkers kvalitetsmodell.

Några skolor nämner att vårdnadshavarens förståelse för fritidshemmet uppdag har ökat, troligen till följd av ökad kommunikation. Det i sin tur har gjort att vårdnadshavare har visat en ökad nöjdhet med verksamheten.

En annan effekt är en påtagligt ökad yrkesstoltset hos medverkande lärare även om några lyfter att FoU-programmet krävt mycket av dem i utvecklingsarbetet. Det beskrivs att kommunen visat att fritidshemmet uppdag är viktigt för elevernas lärande och utveckling.

En begränsning för mellanstadieskolor har varit att både ledning och personalen upplevt att det funnits för lite diskussioner kring de äldre elevernas fritidshem. Det är ett problem i stort då det är svårt att hitta fördjupningsmaterial som handlar om fritidshemmet och de äldre eleverna.

NÄSTA STEG

Vi kommer att fortsätta vår satsning för ökad kvalitet på våra fritidshem. Vi ställer specifika frågor om fritidshem i kommunens gemensamma enkät och har planerat för en gemensam föreläsning som uppstart för det fortsatta arbetet. Det fortsatta arbetet kommer också innefatta uppföljning och utvärdering av verksamheten som en naturlig del i vårt systematiska kvalitetsarbete med hjälp av den nya kvalitetsmodell som huvudmannen arbetat fram inom Samverkan för bästa skola.

Vi kan se att deltagandet i FriPU hjälpt oss att öka vår samsyn i uppdaget. Med utgångspunkt i en ökad samsyn kommer vi nu fokusera på de två an-

dra delarna i vår kvalitetsmodell, design och ledarskap. Detta gör vi genom ett kommunövergripande nätverk för fritidshem som syftar till att öka elevernas lärande och utveckling. Viktiga beståndsdelar i det arbetet är att nätverket leds genom förvaltningen, med utgångspunkt i genomfört FriPU-program.

Ann Bisenius, skol- och verksamhetschef utbildning
Myrna Selenius, utvecklingschef
Joakim Östling, skol- och verksamhetschef utbildning

FRITIDSHEMMETS PEDAGOGISKA UPPDRAG – ATT STÄRKA, UTVECKLA OCH IFRÅGASÄTTA

*Björn Haglund, Högskolan i Gävle och
Helena Ackesjö, Linnéuniversitetet*

Fritidshemsliknande verksamheter finns i många länder (Bae, 2018; Lowe Vandell & Lao, 2016; Pálsdóttir, 2012; Skolforskningsinstitutet, 2021) men det svenska fritidshemmet är unikt genom att det över tid utvecklats till att ingå i utbildningssystemet samtidigt som verksamheten har egna mål och syften (SOU 2020: 34). Denna utveckling har lett till att det nu dels existerar en specifik lärarutbildning riktad till blivande lärare och till att fritidshemmet, som en del av utbildningssystemet, även omfattas av samma styrdokument som den obligatoriska undervisningen i grundskolan (Falkner & Ludvigsson, 2016). Fritidshemmets kompletterande verksamhet och tydligare undervisningsuppdrag beskrivs i ett eget kapitel, kapitel 4 i läroplanen (Skolverket, 2019). Fritidshemmet kan på så vis beskrivas som en icke-obligatorisk verksamhet som ingår i skolväsendet trots att det inte är en egen skolform. Fritidshemmet riktar sig till elever mellan 6 och 12 år och syftar till att stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda eleverna en meningsfull fritid (Dir. 2018:102). På så vis förväntas fritidshemmets utbildning komplettera den utbildning som sker i de obligatoriska skolformerna.

Det är dock först under det senaste decenniet som fritidshemmets dubbla uppdrag, det vill säga att skapa en meningsfull fritid och att bedriva undervisning, har introducerats och betonats. Fritidshemmets dubbla uppdrag innebär en förskjutning jämfört med tidigare, för både fritidshemmets personal och deras pedagogiska ledare; rektorer och biträdande rektorer. För fritidshemmet och dess personal har denna förskjutning beskrivits som att de tillhört en socialpedagogisk tradition men att de nu verkar inom ramen för en utbildningspedagogisk praktik (Lager, 2019; Rohlin, 2001). Det dubbla uppdraget, mötet mellan dessa traditioner och de kanske motstridiga förväntningar som finns på fritidshemmets personal är inte alltid helt lätt att hantera (se Ackesjö, Lindqvist & Nordänger, 2018; Andersson, 2013; Haglund, 2016). Förskjutningen har till viss del beforskats även om mycket återstår att studera

inom området. Exempelvis är forskning riktad till skolledarnas roll i förhållande till ledning och utveckling av fritidshemmet nästan helt frånvarande. Den lilla mängd forskning som publicerats har sällan fokus på skolledarna utan snarare på hur personalen i fritidshemmet beskriver skolledarnas ledarskap och visar att skolledarna endast i liten utsträckning ägnar sig åt att leda fritidshemmet (Andersson, 2013; Haglund, 2018; Ludvigsson & Falkner, 2019). Studien av Andersson (2020) är ett undantag då den riktar sig till att beskriva skolledares resonemang om hur nya styrdokument och policykrav förändrat arbetet på fritidshem och hur skolledarna förhåller sig till dessa förändringar på olika sätt.

Det är i detta sammanhang som Ifous forsknings- och utvecklingsprogram, Fritidshemmets Pedagogiska Uppdrag (FriPU), genomförts. I det här kapitlet kommer först utgångspunkterna för forskningsinsatsen i FoU-programmet att presenteras. Därefter beskrivs kortfattat den forskning som genomförts och avslutningsvis förs ett resonemang om den genomförda forskningens nära samhörighet med FoU-programmets utvecklingsarbete. I en annan skrift, utformad som en antologi, kommer publicerad och pågående forskning samt de medverkande forskarnas reflektioner kring innehållet att beskrivas mer utförligt. Antologin kommer under ht 2022 finnas tillgänglig på Ifous hemsida (<https://www.ifous.se/fritidshemmets-pedagogiska-uppdrag/>).

METODER OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

FoU-programmets övergripande syfte har varit att öka kunskapen främst inom två områden:

- hur fritidshemmets verksamhet och samarbete med grundskolan kan bidra till goda förutsättningar för elevers lärande, samt
- rektors ansvar att leda och styra fritidshemmets verksamhet

Forskningen inom FriPU har genomförts av ett forskarlag vid Linnéuniversitetet och Högskolan i Gävle där Helena Ackesjö (Linnéuniversitet) och Björn Haglund (Högskolan i Gävle) har fungerat som forskningsledare. Övriga medlemmar i forskarlaget är; Marianne Dahl, Lena Glaés-Coutts, Jens Gardesten, Ann-Katrin Perselli och Marina Wernholm (samtliga vid Linnéuniversitetet). Inledningsvis var ambitionen att konstruera empiri både under och mellan utvecklingsseminarierna. Dock upplevde vi att en del deltagare redan vid programstarten visade en viss reservation mot att delta i FoU-programmets forskningsinsats då alla inte gav sitt samtycke till att delta i den utan endast ville delta i FoU-programmets utvecklingsarbete. Eftersom alla inte gav sitt samtycke kunde ingen empiri samlas in från utvecklingsseminariernas gemensamma diskussioner utan enbart utifrån det material som på ett eller annat sätt skickats till oss eller som genererats på andra sätt, mellan utvecklingsseminarierna.

Huvuddelen av all empiri har därför samlats in via så kallade "reflektionsprotokoll" som innebar att frågor, i form av öppna frågeställningar, skickades ut till deltagarna. Frågorna kunde exempelvis handla om hur deltagarna beskrev sin undervisning, sin roll som skolledare eller olika dilemman. Då FoU-programmet till stor del genomförts helt digitalt på grund av den globala pandemin, och vi därmed saknade möjlighet att regelbundet träffa FoU-programmets deltagare fysiskt, blev detta en god möjlighet att samla in empiri. Beroende på den pågående pandemin, som bidrog till en situation med extra hög arbetsbelastning för fritidshemmen och en del deltagares reservation mot att delta i forskningsinsatsen, har långt ifrån alla deltagare skickat in sina reflektioner till oss. Svarsfrekvensen vid samtliga utskick låg på mellan 40 och 50 procent.

Frågorna skickades ut till deltagarna via Sunet Survey som är ett webbaserat system där det är möjligt att ge deltagarna en individuell inloggningskod i syfte att säkerställa deras anonymitet. I dessa utskick informerades deltagarna om undersökningens syfte och att de hade möjlighet att avstå att skicka in sina beskrivningar trots sitt deltagande i FoU-programmet. Genom att logga in och skriva sina texter gav deltagarna samtidigt samtycke till deltagande i respektive datainsamling. På så vis avsågs hanteringen av reflektionsprotokollen att följa det etiska regelverk som Vetenskapsrådet (2017) förordar. Sammantaget har frågeställningar skickats ut till deltagarna vid fem tillfällen. De frågor som skickades ut var något olika beroende av om deltagaren arbetade på fritidshem eller om deltagaren hade en skolledarfunktion. De frågor som skapades och skickades ut var så kallade öppna frågor, det vill säga frågor utan begränsade och förutbestämda svarsalternativ (Bryman, 2017).

Tanken med de öppna frågor som ställdes var att deltagarna i skrift skulle beskriva hur de arbetade eller reflekterade kring olika frågor. De frågor som har skickats till deltagarna har dels genererats ur pågående utvecklingsarbete, som redskap som ska bidra till att stödja utvecklingsarbetet, dels ur vetenskapliga frågor genererade ur forskningen. Forskargruppen har analyserat de reflektioner som skickats in i syfte att få vetenskaplig förståelse för det arbete som beskrivs men också som ett sätt att, med empirin som grund, skapa nya frågor i syfte att utveckla det pågående utvecklingsarbetet vid de olika fritidshemmen. Preliminära analyser av insamlat material beskrevs vid några tillfällen i samband med de sex utvecklingsseminarier som genomförts.

Ett annat sätt att samla in empiri som prövades var att genomföra zoom-samtal. Detta blev ett sätt för forskarna att, under våren 2021, försöka överkomma den distans till deltagarna som blev extra stor genom den pågående pandemin då vi inte fick möjlighet att träffa dem "på riktigt". Vid dessa samtal kunde deltagarna mötas över skol- och kommungränser för att mer på djupet diskutera vissa frågor med någon av forskarna. Zoom-samtal genomfördes i mindre grupper som antingen bestod av fritidshemspersonal eller av skolledare som anmälde sig till de olika samtalen. Storleken på grupperna varierade något och omfattade som mest sju deltagare. Några deltagare var med vid flera zoom-samtal medan de flesta endast var med vid ett tillfälle. Tematan för zoom-samtalen varierade utifrån dels forskningsfrågor som var nära relaterade till FoU-programmets syften, dels utifrån fritidshemsrelaterade frågor som tangerade FoU-programmets syften. Sammanlagt genomfördes tio samtal. Det innehåll som samtalen riktade sig till berörde både deltagare som är lärare och deltagare som är skolledare. Tematan för de intervjuer som riktades till lärarna var:

- Digitala verktyg och digitala lärresurser i fritidshemmet
- Specialpedagogiska perspektiv på undervisningen i fritidshemmet – hur inkluderar vi alla barn?
- Utvärdering av fritidspedagogisk undervisning – vad ska det leda till?
- Lekens roll i målstyrd undervisning
- Fritidshemmets kompletterande uppdrag
- Balansen mellan läroplanskrav och elevers intressen/behov

Tematan för de intervjuer som riktades till skolledarna var:

- Fritidshemmets kompletterande uppdrag
- Utvärdering av fritidspedagogisk undervisning – vad ska det leda till?

I det följande kommer vi att kortfattat beskriva de studier som resulterat i granskade och publicerade, alternativt accepterade men ännu ej publicerade, artiklar. Dessutom har flera artikelmanus skickats in till tidskrifter men ännu ej blivit accepterade. Ytterligare manus är påbörjade men är vid FoU-programmets avslutande ännu inte färdiga att skickas in till tidskrifter. Den följande presentationen riktar sig endast till att beskriva de manus som resulterat i granskade och publicerade artiklar (fem), manus som är accepterade men ännu ej publicerade (ett) samt inskickade men ännu ej accepterade manus (två). Artiklarna kommer här att presenteras i tre teman utifrån deras forskningsfokus; artiklar riktade till undervisning på fritidshem (fem), artiklar riktade till rektors ledning av fritidshemmet (två), artiklar riktade till utvärdering (en). Efter att var och en av artiklarna i respektive tema presenterats följer en sammanfattning. I sammanfattningen diskuteras och problematiseras innehållet i respektive tema. Dessutom diskuteras kortfattat även vilka implikationer forskningen har gett samt vilken framtida forskning som kan utveckla området ytterligare.

UNDERVISNING PÅ FRITIDSHEM

Fyra artiklar och en essä om undervisning på fritidshem har publicerats eller accepterats men ännu ej publicerats i vetenskapliga tidskrifter. Artiklarna och essän behandlar fritidshemslärares professionella uppdrag att undervisa och vad undervisning på fritidshem kan innebära. Den första artikeln, *Undervisning i fritidshem – intentionalitet, situationsstyrning och inbäddning* av Helena Ackesjö och Björn Haglund (2021) fokuserar hur lärare beskriver sin undervisning. I artikeln beskrivs hur fritidshemmet historiskt utgått från en socialpedagogisk tradition som i stor utsträckning baserats på ett omsorgsfokuserat uppdrag, medan dagens fritidshem förväntas fläta ihop denna tradition med undervisning som har sina rötter i en utbildningspedagogisk tradition. Eftersom undervisningsuppdraget kommit att ingå i fritidshemmets verksamhet under senare år är det möjligt att detta ännu inte har hunnit etableras på fältet. Studiens forskningsfråga är: Hur beskriver och definierar lärare den undervisning de genomför i fritidshem och skola? Resultaten bygger på inskickade svar från 48 deltagare. Uppdraget lärarna fick var att beskriva sin undervisning utan att styra det till en specifik kontext. De inkomna reflektionerna innehåller därmed beskrivningar om fritidspedagogisk undervisning på fritidshemmet före och efter den obligatoriska skoldagen, men också om fritidspedagogisk undervisning under skoltid.” Studiens teoretiska utgångspunkt hittas i de tre begreppen: *intentionalitet*, *interaktivitet* och *intersubjektivitet* som av Kroksmark (1997) beskrivs som nödvändiga

undervisningselement. Det är också dessa begrepp som används i analysen. För att sortera innehållet i de inskickade reflektionsprotokollen användes dels ordfrekvensanalys (jämför Vallberg Roth, 2016), dels en tematisk analys (TA) (Braun & Clarke, 2006; Braun, Clarke, Hayfield & Terry, 2019). Utifrån den tematiska analysen och ordfrekvensanalysen skapades fyra olika teman (i fallande ordning utifrån hur vanligt förekommande beskrivningarna av temana är):

- Lekinriktad undervisning
- Ämnesrelaterad undervisning
- Situationsstyrd undervisning
- Värdegrundsrelaterad undervisning.

Beskrivningar av lek i samband med utevistelse, raster och upplevelser är alltså vanligast förekommande, varför den fritidspedagogiska undervisningen ännu verkar ha en tydlig kärna av lek samtidigt som den verkar kompletteras med en tradition där skolämnen och utvärdering betonas. Den lekinriktade, ämnesrelaterade och värdegrundsrelaterade undervisningen är oftast planerad och målstyrd medan den situationsstrydda undervisningen endast omfattar de elever som deltar. Därmed når den situationsstyrda undervisningen inte alla elever. Samtidigt bejakar den elevernas frivillighet vilket är specifikt för fritidshem men som komplicerar undervisningsuppdraget.

Essän *Ett handlingsteoretiskt perspektiv på undervisning – en essä med fritidshemmet som exempel* av Gardesten (2021) innehåller bland annat resonemang om hur man kan definiera undervisning, hur undervisningsbegreppet ibland blir laddat samt poängen med att skilja på begrepp och fenomen. Undervisning som fenomen skulle exempelvis, beroende på definition, kunna ha förekommit inom verksamheter under lång tid trots att man inom dessa verksamheter kanske ogärna använt begreppet undervisning.

Det primära syftet med essän är att beskriva ett perspektiv på undervisning som kan vara särskilt intressant för fritidshemmets verksamhet. Ett handlingsteoretiskt perspektiv innebär att fokus riktas mot själva interaktionen mellan pedagog och elev, där kvaliteten på pedagogens handling blir det som avgör huruvida undervisning äger rum eller inte. Kvalitet garanteras därmed inte genom att rama in verksamheten i ”undervisningspass” eller ”lektioner”, även om sådana inramningar kan vara värdefulla i vissa sammanhang. Även under lektioner kan alltså kvaliteten på samspelet ibland vara bristfälliga på ett sätt som gör att ”undervisning” inte kan anses pågå. Här görs kopplingar till Komisars (1968) handlingsteoretiska perspektiv på undervisning där fokus blir på *hur* pedagogen agerar, *hur* hen försöker bidra till elevernas lärande och *hur* hen försöker uppmärksamma eleverna på något som behöver uppmärksammas.

I slutet av essän ställs frågan om ett handlingsteoretiskt perspektiv kan bidra till att synliggöra kvaliteter på fritidshemmet som annars riskerar att bli osynliggjorda. I stället för att alltid behöva förändra sig, utifrån ständigt nya reformer, kanske man kan få syn på sin särart och börja förvalta eller förädla det som redan har potentialitet och kvalitet (jfr Gardesten, 2022).

Artikeln *Barns perspektiv och barnperspektiv: en analys av utgångspunkter för fritidshemmets undervisning*, av Ann-Katrin Perselli och Björn Haglund, är accepterad men ännu inte publicerad. Artikelns empiri baseras på skriftliga beskrivningar från 48 av de lärare som deltog i FoU-programmet. Studiens utgångspunkt är barns rättigheter som de beskrivs i FN:s barnkonvention (UNICEF Sverige, 2009) och elevers möjlighet till delaktighet och inflytande i fritidshemmet. I svenska policytexter för fritidshem, exempelvis *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr11, rev. 2019)* är begreppen delaktighet och inflytande framträdande. Enligt läroplanen har både skolans och fritidshemmets personal i uppdrag att sörja för att elever får inflytande över de arbetssätt, arbetsformer och innehåll i undervisningen som påverkar deras lärande och utveckling. I artikeln beskrivs informella och formella samtal som en bland flera vägar för elever att utöva inflytande i fritidshemmet (Elvstrand & Lago, 2019; Holmberg, 2017). Elevers möjligheter till delaktighet och inflytande kan dock se olika ut från fritidshem till fritidshem. Även ur ett internationellt perspektiv visar forskning att barns inflytande i skolans och fritidshemsliknande institutioner kan variera (jfr Horgan, O’Riordan, Martin & O’Sullivan, 2018). Studien utgår från en fenomenologisk och barndomsociologisk ansats och syftar till att problematisera och diskutera hur barns perspektiv kommer till uttryck i fritidshemslärares skriftliga beskrivningar av sin planerade och oplanerade undervisning. I analysen används därför begreppen ’barns perspektiv’ och ’barnperspektiv’. Med ’barns perspektiv’ belyses *hur* barn tänker, handlar och *vad* de ser (Qvarsell, 2003). Begreppet omfattar även barns aktiva aktörskap och kompetens att fatta kloka beslut (Bergnehr, 2019; Qvortrup, 2009). Det andra begreppet ’barnperspektiv’ beskriver vuxnas barncentrerade perspektiv. Barnets bästa är då oftast i fokus i handling och åtgärder, men det är vuxnas villkor som gäller.

Resultatet visar ett barnperspektiv i lärarnas beskrivningar av deras planerade och genomförda undervisning; ett perspektiv som utgår från barns bästa, men utifrån vuxnas villkor. Liten hänsyn tas till elevernas intressen och erfarenheter i beskrivningarna. I den oplanerade undervisningen framträder barns perspektiv tydligare; elever ges här större möjligheter till makt, inflytande och handling. Här beskrivs elevernas intressen, nyfikenhet och frågor

som utgångspunkt för undervisningen. Sammanfattningsvis belyser resultatet det korsdrag som lärare ofta ställs inför vid planering och genomförande av undervisning (Holmgren, 2017; Saar, m.fl. 2012).

Artikeln *Pedagogisk takt i fritidspedagogisk undervisning. En välregisserad dans mellan lärare och elever (2022)* är en studie av Helena Ackesjö och Marianne Dahl som syftar till att skapa kunskap om relationella aspekter i lärares beskrivningar av fritidspedagogisk undervisning. Inom den fritidspedagogiska yrkeskunskapen har traditionellt relationella aspekter betonats framför mätbara aspekter. I dag befinner sig fritidshemmet i ett spänningsfält mellan nya statliga utbildningspolitiska intentioner med målstyrd undervisning och den historiska socialpedagogiska traditionen. Med ett ökat resultatfokus och kunskapseffektivitet riskerar den rationella rösten att överskugga den relationella (Ljungblad & Rinne, 2020) dvs. den pedagogiska praktikens grundläggande relationella aspekter kan få träda tillbaka till förmån för det mätbara och instrumentella.

Denna studie tar utgångspunkt från det Lövlie (2007) och van Manen (2015) benämner som *pedagogisk takt*, ett sätt att förstå relationer mellan individ och gemenskap där samspel äger rum. I det mellanmänskliga mötet mellan lärare och elev kan takten visa sig i en rörelse, blick eller kommentar. Exempelvis kan det handla om att vara känslig för barns uttryck och genom lyssnandets konst upptäcka små signaler från barnet (Dahl, 2014). Kommunikationen kan liknas vid ett relationellt flöde där de olika individerna upplever att de är samstämda och där var och ens respons är anpassad till händelseförloppet. Takt betraktas således som lärarens känsla och förmåga att fånga det som sker (Lövlie, 2007).

Det empiriska materialet innehåller 97 skriftliga reflektioner från två olika datainsamlingar där lärarna ger uttryck för sin undervisning utifrån de didaktiska frågorna *när, var hur* och *vad*. Genom att analysera lärarnas reflektioner med hjälp av begreppet pedagogisk takt synliggörs de mellanmänskliga aspekter som framträder i beskrivningarna av det pedagogiska mötet och samspelet mellan lärare och elever. Utifrån en kvalitativ innehållsanalys (Braun & Clarke, 2006; Wilkinson, 2011) synliggörs tre teman som illustrerar lärarnas pedagogiska takt i den fritidspedagogiska undervisningen; *Att föra och leda undervisning*, *Att följa och fånga undervisning* och *Att ta gemensamt ansvar i undervisningen*. Studiens resultat visar att pedagogisk takt är situationsbunden och omedelbar och skapar olika undervisningssituationer. Beskrivningarna illustrerar hur läraren kan välja att stanna upp och bemöta eleven eller ignorera det som sker i det gemensamma mötet. När den pedagogiska blicken är framåtriktad och öppen för elevernas och undervisningens överraskningar beskrivs den fritidspedago-

giska undervisningen som en välregisserad dans där lärare och elever växelvis för och följer och där ett gemensamt ansvar tas genom de inblandades öppenhet och tillit.

Artikeln *Undervisning i ett fritidshem för alla?* är insänd till en vetenskaplig tidskrift men har ännu inte hunnit genomgå granskning. Studien problematiserar mötet mellan specialpedagogik och fritidspedagogik i fritidshemmets undervisning. Studiens empiriska material utgörs av två fokusgruppsamtal i zoom med fem respektive tre lärare. I artikeln beskrivs hur en utbildningspedagogisk diskurs vuxit fram till följd av den revidering som gjordes 2016 när fritidshemmet fick ett eget kapitel i läroplanen (Ackesjö & Haglund, 2021; Augustsson & Hörnell, 2021). I denna diskurs inbegrips fritidshemmets ansvar när det gäller krav på extra anpassningar och särskilt stöd (SFS 2010:800). Å ena sidan har lärare ett uttalat ansvar för elever i behov av särskilt stöd, å andra sidan tycks det vara problematiskt om lärare riktar för stor uppmärksamhet mot elevers individuella skillnader. Det som har varit fundamentet i fritidspedagogiken, att skapa ett ”vi” för att alla elever ska känna delaktighet, samhörighet och gemenskap, riskerar att gå förlorat om för mycket uppmärksamhet riktas mot elevers individuella skillnader. I studien riktas därför fokus mot hur språket medverkar till att skapa, vidmakthålla eller förändra uppfattningar om verkligheten genom att studera lärares tal om undervisning i fritidshemmet. Forskningsfrågan är: Vilka diskurser framträder i lärares tal om undervisning i fritidshem?

Socialkonstruktionistisk teori och Foucaults angreppssätt har utgjort studiens analysredskap genom begreppen; makt, subjekt, styrning och pastoral makt (Foucault, 1971/1993, 1982). Avsikten är att öppna upp för reflektion och alternativa sätt att tänka och tala än de som utmärkt sig vara naturliga och dominerande när det gäller undervisning av elever i behov av särskilt stöd.

I analysen identifieras fyra sätt att tala om undervisning:

- värderationell undervisning
- undervisning av elever i behov av särskilt goda relationer
- undervisning i en komplex vardag
- undervisning av elever i behov av särskilt stöd

I en empirisk modell beskrivs hur dessa sätt att tala om undervisning är beroende av om ett värderationellt förhållningssätt sätts i förgrunden respektive i bakgrunden, eller om undervisningen tar sin utgångspunkt i ett barnperspektiv eller närmar sig barns perspektiv. Slutsatsen är att mötet mellan specialpedagogik och fritidspedagogik skulle kunna betraktas som skapandet av en generell pedagogik med utgångspunkt i ett värderationellt förhållningssätt.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis riktar sig essän och de olika artiklarna till något skilda områden men de har i vissa avseenden även likartade utgångspunkter/perspektiv. Både Gardesten (2021) och Ackesjö och Haglund (2021) resonerar om hur undervisning kan definieras. Ackesjö och Haglund utgår från olika begrepp, *intentionalitet*, *interaktivitet* och *intersubjektivitet*, vilka i någon mening avgör om det som sker är undervisning eller inte, medan Gardestens resonemang utgår från att kvaliteten på pedagogens handling är det som avgör om undervisning äger rum eller inte. I någon mening skiljer sig författarnas resonemang åt då de förstnämnda betonar utgångspunkterna för undervisningen och vad undervisningen riktar sig till och inte undervisningens kvalitet. Även om Ackesjö och Haglund diskuterar interaktion som en viktig beståndsdel i undervisningen så är det just interaktionen som Gardesten främst resonerar om. Mötet mellan läraren och eleverna, interaktionen, avgör, utifrån Gardestens problematisering, om undervisningen kan beskrivas som undervisning och om den har en god kvalitet.

Även i artiklarna av Ackesjö och Dahl (2022) samt Perselli och Haglund (ahead of print) betonas de handlingar som läraren gör i samband med undervisning. Gemensamt för dessa båda artiklar är att undervisningshandlingarna i sig är beroende av det perspektiv eller förhållningssätt som lärarna utgår ifrån. I Ackesjö & Dahls studie betonas den relationella aspekten i lärares undervisning vilket här innebär interaktionen, det mellanmänniska mötet, mellan lärare och elev. Ett gott samspel kan vara beroende av lärarens förmåga att avläsa och uppmärksamma elevers signaler genom att vara känslig för barns uttryck och genom lyssnandets konst upptäcka signaler från barnet. Perselli och Haglund beskriver också det mellanmänniska mötet, men utifrån om undervisningen är planerad eller inte. I den oplanerade undervisningen ges eleverna större möjligheter till inflytande och handling än i den planerade undervisningen. Skillnaderna i vilket inflytande eleverna ges i undervisningen skulle, med Ackesjö och Dahls utgångspunkter, kunna ses som ett uttryck för att lärarna visar en större känslighet för elevernas intressen och behov vid den oplanerade undervisningen än då den är planerad, eftersom det är själva utgångspunkten för den oplanerade undervisningen. Det förefaller därför som att lärarnas utgångspunkter för undervisningen bidrar till att skapa olika typer av interaktioner då undervisningen genomförs.

Den ännu inte publicerade studien problematiserar mötet mellan specialpedagogik och fritidspedagogik i fritidshemmets undervisning och fokuserar inte direkt interaktionen mellan lärare och elever. Däremot diskuteras traditionella fritidspedagogiska

utgångspunkter för fritidshemmet, att skapa ett "vi" samt betoningen av delaktighet, samhörighet och gemenskap. Dessa traditionella utgångspunkter ställs i relation till specialpedagogikens betoning av individuella skillnader. På så vis finns en samhörighet mellan denna studie och övriga redovisade studier som betonar att lärares olika perspektiv på, och förhållningssätt till, undervisningen ger olika förutsättningar för hur undervisningen genomförs.

De olika studierna bidrar på olika sätt och med hjälp av olika teorier till att beskriva undervisning på fritidshemmet. Främst landar studiernas resultat i att lärarnas utgångspunkter för undervisningen och lärarnas interaktion med eleverna är betydelsefull för undervisningen. Forskning riktad till undervisning på fritidshem är ännu i sin linda och det behövs mer forskning. Exempelvis finns det ännu inga effektstudier av undervisning på fritidshem, det vill säga på vilket sätt eleverna utvecklas genom fritidshemmets undervisning, vilket skulle kunna ses som en brist. Identifiering och analys av fritidshemmets bidrag till elevernas utveckling och lärande skulle kunna stärka fritidshemmets position och värde i utbildningssystemet. Samtidigt skulle en sådan effektforskning eventuellt kunna hämma fritidshemmets innehåll om endast det lätt mätbara blir det som studeras.

REKTORS LEDNING AV FRITIDSHEM

Två artiklar är inriktade på rektors ledning av fritidshem. Den första, *The Principal as the Instructional Leader in School-Age Educare* av Lena Glaés-Coutts (2021), beskriver rektors ansvar för undervisningen, vilket blivit tydligare sedan fritidshemmet fick en egen del i läroplanen 2016. Samtidigt har rektors arbete med att både förstå och implementera det som står i läroplanen framstått som en utmaning för många skolledare. Fokus för Glaés-Coutts undersökning är rektors roll att både leda och stötta fritidshemmets pedagogiska arbete. Studien består av tjugo rektorers skriftliga reflektioner, vilka sätts in i ett teoretiskt ramverk grundat i de fyra ledarskapsdimensionerna:

- Ange riktning
- Bygga relationer och utveckla människor
- Utveckla organisationen för att stödja önskvärda praktiker
- Förbättra undervisningen (Leithwood et al 2008)

Resultatet visar att många av de 20 deltagande rektorerna har en mindre utvecklad förståelse av vad som anses vara undervisning i fritidshemmet och även av rektorns roll i att stötta fritidshemmets lärare. Rektorernas reflektioner blottar en klyfta mellan hur de

definierar undervisning i fritidshem och hur de beskriver fritidshemmets verksamhet. Vissa av svaren indikerar en förankrad förståelse av det pedagogiska uppdraget, men majoriteten av svaren reflekterar en medvetenhet om att de behöver utveckla sina kunskaper av både den fritidspedagogiska kontexten och den dagliga fritidshemsverksamheten. För att leda arbetet krävs att rektor har omfattande pedagogiska kunskaper för att kunna leda och utveckla fritidshemmet. För att leda lärandet både för elever och lärare behövs även en rekontextualisering av begreppet undervisning, det vill säga att begreppet undervisning ges en ny mening då undervisningen sker på fritidshemmet och inte i skolans klassrum. Det finns tydliga indikatorer på att rektorerna har en bättre och djupare förståelse av skolans pedagogiska arbete än av fritidshemmets, vilket leder till att de oftare agerar som administrativ chef för fritidshemmet än som pedagogisk ledare. Dessutom synliggör rektorernas reflektioner en brist på systematiskt kvalitetsarbete kring fritidshemmets undervisning.

Då det svenska rektorsprogrammet inte berör fritidshemmets styrning och pedagogiska ledarskap innebär det att rektorerna börjar sitt ledarskap i ett tydligt underläge när det gäller förmågan att leda och utveckla den delen av skolsystemet. Det är därmed av stor vikt att rektorerna ges möjlighet och tid att utveckla sin roll som ledare av fritidshemmets pedagogiska uppdrag.

Den andra artikeln om rektors ledning av fritidshem, *Leading and supporting; principals reflect on their task as pedagogical leaders of Swedish School-age Educare*, är insänd till en vetenskaplig tidskrift men är ännu inte accepterad för publikation. Studiens syfte är att diskutera vilka utvecklingsområden och utmaningar skolledare beskriver som viktiga i förhållande till att utveckla fritidshemmet. Den teoretiska utgångspunkten är vad Leithwood, Harris och Hopkins (2008; 2020) beskriver som sju grundläggande anspråk på framgångsrikt ledarskap i skolan. Ett av dessa är: "Almost all successful leaders draw on the same repertoire of basic leadership practices", vilket bildar utgångspunkt för studien. Detta anspråk kopplas ihop med vad Leithwood m.fl. ser som fyra grundläggande domäner för ett framgångsrikt ledarskap i skolan; *Sätta ut riktningen för verksamheten, Bygga relationer och utveckla människor, Utveckla organisationen för att uppnå önskvärda praktiker* samt *Förbättra undervisningen*. Dessa domäner är i sin tur uppbyggda av, vad Leithwood m.fl. kallar, "specifika praktiker".

Studien baseras på skriftliga reflektioner gjorda av 29 rektorer och biträdande rektorer, och genomfördes i tre steg. Steg ett innebar att läsa igenom de medverkandes reflektioner flera gånger för att konstatera om, och i så fall hur, de passade in i ovan nämnda fyra domäner (Leithwood et al. 2008;

2020). En stor majoritet av skolledarna poängterade främst domänen *Utveckla organisationen för att uppnå önskvärda praktiker*. Nästa analyssteg innebar en ny läsning av materialet för att studera om och i så fall vilken ”specifik praktik” majoriteten av skolledarna betonade. Det visade sig att mer än hälften av svaren handlade om den specifika praktik som Leithwood et al. (2008; 2020) kallar för *”Strukturera organisationen för att främja samarbete”*. Studiens sista analyssteg innebar en tematisk analys (Braun, Clarke, Hayfield & Terry, 2019) av deltagarnas reflektioner inom den specifika praktiken *Strukturera organisationen för att främja samarbete*. Denna analys visade att deltagarna identifierade både områden som sågs som utvecklingsbara och områden som betraktades som utmanande. Dessa kopplas till tre teman. De områden som betraktades som utvecklingsbara identifierades som: *Rektorernas behov av att utvecklas i sin ledning av fritidshemmet, Bygga en gemensam kultur inom och mellan fritidshemsavdelningar samt Öka elevernas deltagande och engagemang*. De teman som betraktades som utmaningar identifierades som: *Bygga en samarbetskultur mellan fritidshemmet och skolan, Strukturera organisationen så att den stödjer planering och samarbete samt Utveckla och förbättra bedömningspraktiken i fritidshemmet*.

Resultaten innebär både att flera av, men inte alla, de deltagande skolledarna beskriver en utvecklingspotential i sitt eget ledarskap och att de ger förslag på åtgärder för att utveckla fritidshemmen. Resultaten visar också att det upplevs som svårt såväl att formera ett samarbete mellan fritidshemmets lärare och skolans lärare som att hitta möjligheter för dem att planera tillsammans. Det tycks därför som skolledare behöver ytterligare stöd och riktlinjer för att kunna utveckla ett positivt samarbete mellan fritidshemmets och skolans lärare.

Sammanfattning

De båda artiklarna har flera innehållsliga likheter vilket delvis är en följd av att de utgår från samma teoretiska ingång, det vill säga Leithwood m.fl. (2008; 2020) och deras utgångspunkter kring framgångsrikt ledarskap i skolan. I båda artiklarna behandlas rektors ledarskap i form av att leda, stötta och utveckla lärare och deras arbete på fritidshemmet samt vad som kan ses som utmaningar i detta arbete.

Glaés-Coutts beskriver ett kunskapsbehov hos många av rektorerna, vilket bekräftas i den inskickade ännu ej accepterade artikeln. I Glaés-Coutts studie ser många av skolledarna *själva* ett behov av att fördjupa kunskaperna. En del av detta kunskapsbehov består i att rektorerna behöver vidga

sin förståelse av vad *undervisning på fritidshem* innebär eftersom denna, utifrån befintliga styrdokument, bör skilja sig från undervisningen i elevernas klassrum. Undervisning fokuseras inte på samma sätt i den andra artikeln men även här poängterar flera skolledare ett behov av att fördjupa sina kunskaper om att leda och utveckla fritidshemmet. Här beskriver skolledarna flera olika områden som utvecklingsbara. Dels handlar det om att utveckla olika framtida samarbeten och innehåll utifrån idéer om hur detta kan genomföras, dels om redan påbörjat utvecklingsarbete av fritidshemmet. Dessa områden ses i någon mening som utmaningar men som möjliga att överkomma. Däremot redovisas inga lösningar kring hur rektor kan skapa ett bättre fungerande samarbete mellan fritidshem och skola eller hur rektor kan bidra till att utveckla och förbättra fritidshemmets bedömningspraktik.

Här går det att anta att Glaés-Coutts (2021) slutsats att rektorerna behöver vidga sin förståelse av vad undervisning på fritidshem innebär har ett samband med rektors svårigheter att utveckla och förbättra fritidshemmets bedömningspraktik. En orsak till skolledarnas bristande kunskaper om fritidshemmet kan vara att rektorsprogrammet, det vill säga den utbildning som olika lärosäten bedriver riktade till rektorer, inte berör styrning och pedagogiskt ledarskap i fritidshemmet i så stor utsträckning som kanske hade behövts. Av den anledningen kan rektors förmåga att styra och leda såväl fritidshemmets undervisning som fritidshemslärares bedömning av undervisning bli problematisk. En annan orsak kan vara att skolledarna ofta har svårt att bemäna fritidshemmen med utbildade lärare.

Båda studierna beskriver skolledares utgångspunkter för sin ledning och styrning av fritidshem på ett sätt som tidigare forskning inte gjort. Utifrån de teoretiska antaganden som studierna baseras på kommer de fritidshem där skolledare aktivt arbetar för att stötta och utveckla fritidshemmet också ha stora möjligheter att bedriva en kvalitativt god undervisning och omsorg. Studierna ger dock ingen direkt lösning på hur samarbetet mellan fritidshemslärare och lärare i skolan kan eller bör genomföras. Samarbetet kommer sannolikt att fortsätta vara en stöttesten både för skolledare, fritidshemslärare och lärare i skolan om inte tydligare centrala riktlinjer utarbetas och om inte rektorerna ges bättre möjligheter till att utveckla sin roll som ledare av fritidshemmet. Här går det också att anta att olika former av aktionsforskning, där skolledare, fritidshemslärare och skolledare deltar, kan bidra till att utveckla såväl samarbetsformer som möjligheter till gemensam planering.

UTVÄRDERING AV FRITIDSHEMMETS PRAKTIK

En artikel, *Evaluating the practice in Swedish school-age educare: Issues and contradictions* av Helena Ackesjö (2022), har producerats i syfte att undersöka hur utvärdering av undervisningen i fritidshem går till och vilka institutionella logiker lärare vägleds av när de utvärderar undervisningen. Empiri till studien består av 47 lärares skrivna reflektioner på frågan *Hur utvärderar du lärande i fritidshem?* Intressant att notera är att få svar innehöll reflektioner om att utvärdera just lärande. Snarare fokuserade svaren på att utvärdera genomförda aktiviteter, undervisning eller organisation (eller att inte utvärdera alls). En tolkning av detta är att det är svårt att skilja på lärande och undervisning, trots att detta är två olika saker. En annan tolkning är att det finns en tradition av att utvärdera lärarnas genomförande snarare än att utvärdera och analysera barnens lärande och utveckling i fritidshem. Resultaten visar variation i hur utvärderingar görs, vad de fokuserar på och vilka logiker lärarna guidas av i arbetet (Friedland & Alford, 1991; Thornton & Ocasio, 1999; Thornton, 2004). Guidade av *marknadslogiken* (Freidson, 2001) är kundernas preferenser och den nöjda kunden (framför allt barnen men även föräldrarna) i lärarnas fokus. Guidade av den *professionella logiken* (Brante, 2014; Freidson, 2001) är kollektivet, gruppen samt verksamheten (kanske utifrån fritidshemmets socialpedagogiska tradition) och organisationen kring dessa i lärarnas fokus. Guidade av den *byråkratiska statliga logiken* (Goodrick & Reay, 2011; Thornton, 2004; Freidson, 2001) är den formella undervisningen, det individuella barnets lärande och utveckling av vissa önskvärda färdigheter och fritidshemmets måluppfyllelse i lärarnas fokus.

En vidare analys av lärarnas reflektioner indikerar en rad dilemman som påverkar praktiken. Inledningsvis verkar det finnas oklarheter i hur lärande i fritidshemmet kan fångas för att kunna utvärderas. Det finns också oklarheter i vad som egentligen ska utvärderas, och när denna utvärdering ska ske och hur den ska ske. Lärarna verkar också ha alltför begränsade arbetsvillkor för att kunna utvärdera sin undervisning; tiden verkar inte finnas för denna uppgift.

Det framkommer en rad rimliga förklaringar till oklarheterna. Det finns inga nationellt formulerade mallar eller dokument som ska användas vid utvärdering av fritidshemmets undervisning. Det finns inte heller några kunskapskrav för barn i fritidshem att utvärdera mot. De färdigheter barnen ska *ges möjlighet* att utveckla i fritidshemmet är inte tidsbegränsade, utan gäller under alla de år barnen är inskrivna i fritidshemmets verksamhet. Detta kan tillsammans förklara lärarnas osäkerhet om vad

som ska utvärderas och när utvärderingar ska göras. Detta kan också förklara varför lärare styrs av flera olika (och kanske motstridiga) logiker när de utvärderar. Men framför allt belyser resultatet behovet av att utveckla ytterligare professionell kunskap om och säkerhet i hur man utvärderar både lärande och undervisning på fritidshemmet.

FORSKNING OCH UTVECKLING

Det bör understrykas att även om fokus för det här kapitlet ligger på forskningen inom FoU-programmet så har forskningen bedrivits i nära relation till det utvecklingsarbete som skett hos skolhuvudmännen. I vanliga fall leds forskning av forskare i syfte att vinna kunskaper om ett specifikt fenomen som forskarna själva avgör och avgränsar. I ett forsknings- och utvecklingsprogram som FriPU innebär forskarens roll att också utgå ifrån de behov som skolhuvudmännen identifierar i de verksamheter de har ansvar för. På så vis blir forskarnas roll i FoU-programmet också att fungera som bollplank och genom diskussioner med övriga ansvariga aktörer bidra till att *både* utforma forskningsfrågor *och* bidra till att utveckla deltagarnas kunskaper och pedagogiska praktik. Att som forskare delta i ett sådant här program påminner därmed i hög utsträckning om vad som under senare år beskrivits som såväl praktiktäna forskning (Serder & Malmström, 2020; SOU 2018:19, 2018) och aktionsforskning (Rönnerman, 2012; 2018). Praktiktäna forskning innebär att forskare från en högskola eller universitet, tillsammans med skolhuvudmän, gemensamt bedriver forskning för att utveckla och förbättra undervisningspraktiken. En del i denna samverkan innebär att tillsammans formulera gemensamma forskningsfrågor, utveckla den pedagogiska praktiken och sedan sprida forskningsresultaten. Praktiktäna forskning syftar bland annat till att stärka den vetenskapliga grunden i utbildningen och ska utgå från huvudmännens strukturer och resurser. Den ska också bidra till att skapa kunskaper som kan ses som både nyttiga och användbara i verksamheten och förutsätter huvudmännens strukturer och resurser (Prøitz, Barstad, & Aasen, 2019).

Samtidigt visar forskning att det kan existera utmaningar i denna typ av forskning. Exempelvis kan det finnas eller uppstå spänningar mellan forskare och lärare eftersom både intresset för och syftet med att delta i samarbetet utgår från olika perspektiv (Andrée & Eriksson, 2019; Hamza, Palm, Palmqvist, Piqueras & Wickman, 2018). I den studie som gjordes av Hamza et al. visade det sig dock att både lärare och forskare påverkades av samarbetet och att deras förståelse för varandras utgångspunkter förändrades över tid. Författarna hävdar att de såg tecken på hybridisering där deltagarna tog till sig sätt att agera från den andra praktiken till den egna

praktiken. Nordänger, Persson och Westin (2022) resonerar om att fördelarna med praktikinära forskning synliggörs som bäst när de yrkesverksamma lyfter fram frågor som är förankrade i deras yrkespraktik och som sedan bearbetas. Dock kräver de flesta av dessa frågor inte forskning för att kunna besvaras. Däremot kan frågorna utvecklas till vetenskapliga frågeställningar i samarbete mellan yrkesutövare och forskare.

I det här FoU-programmet har samarbetet i första hand skett genom dialoger inom FoU-programmets styrgrupp och processledargrupp. När skolhuvudman (som i detta fall) finansierar forskningssamarbeten kan huvudmannens prioriteringar avgöra forskningsfrågorna. Att huvudmannens prioriteringar styr vilka frågor som ska bearbetas överensstämmer inte riktigt med den ovan beskrivna idén med praktikinära forskning, det vill säga att de yrkesverksamma formulerar forsknings- och utvecklingsfokus utifrån den praktik de befinner sig i dagligen. Här identifierar Nordänger m.fl. (2022) ett spänningsfält som de menar kan bli förlamande, men som rätt hanterat också kan frammana utveckling. På utvecklingsseminarierna inom FriPU har forskarna kunnat närma sig de yrkesverksammans frågor på ett mer praktikinära vis, medan rektorer och utvecklingsledare har fått utgöra mellanled mellan praktiken och forskarna i diskussioner på processledarmötena. Här framträder vikten av att skapa mötesplatser i form av det Prøitz, Rye, Barstad, Afdal, Risan & Aasen (2020) kallar ett "tredje rum", där alla inblandade samverkansparter kan mötas på ett likvärdigt sätt.

För att praktikinära forskningsprojekt ska kunna genomföras behövs både forskare och yrkesverksamma. De yrkesverksamma bidrar med problem och fenomen från yrkets vardag och forskarna genererar forskningsproblem. Alla inblandade parter är lika viktiga och har olika kompetenser att bidra med. Forskarna har lika mycket att lära av de yrkesverksamma som tvärtom. En förutsättning är dock att samtliga parter kan mötas likvärdigt och dela med sig av sina kompetenser för att tillsammans formulera fokus och riktning i program som initieras. I FriPU har samarbetet inneburit återkommande möten, både digitala och fysiska, för att diskutera och utveckla en balans mellan utveckling och forskning. Dessa mötesplatser har därmed haft funktionen att skapa det "tredje rum" som Prøitz et al. (2020) diskuterar.

Ambitionen med forskningsinstatsen var inledningsvis att följa utvecklingsarbetet, att beforska och vetenskapligt stötta de lokala utvecklingsinitiativ som togs. Upplevelsen var dock att FoU-programmet genomfördes tvärtom, det vill säga att utvecklingsarbetet ofta tog sin utgångspunkt i vad forskarna ville studera. Det upplevdes många gånger svårt att tränga ända ner till den lokala praktiken för att

försöka identifiera lokala utvecklingsbehov. En orsak till detta skulle kunna vara att avståndet mellan styrgrupp (skolhuvudmän och forskare), processledargrupp (rektorer/utvecklingsledare och forskare), forskargrupp och verksamma lärare/övriga rektorer blev för stort. Att utvecklingsarbetet inspirerades av forskningen behöver inte ha varit av ondo, men det kan ha påverkat eventuella lokala initiativ som aldrig lades fram på bordet. En annan orsak kan ha varit att FoU-programmets mål var stora och vida och kanske svåra att omfatta. Det var eventuellt enklare för huvudmän och processledare att följa forskningsplanens något snävare syften, vilka förvisso gick i linje med FoU-programmets intentioner, men som formulerats utifrån ett forskningsintresse och inte utifrån de lokala praktikernas behov.

Praktikinära forskning på distans

När Nationella samordningsgruppen för ULF, *Utveckling, Lärande, Forskning*, (2022) beskriver praktikinära forskning betonas en struktur i arbetsorganisationen som möjliggör för både lärare och forskare att delta i delar av forskningsprocessen. Deltagandet kan bestå av såväl utformningen av studier som i samlandet av empiri, vilket exemplifieras med möjligheter att genomföra observationer hos varandra och att analysera och reflektera över vilken betydelse resultaten har för verksamhetens utveckling. Inom FriPU har vi forskare inte auskulerat på fritidshem eller hos de rektorer som varit engagerade i programmet. Vi har alltså inte på plats observerat eller diskuterat deltagarnas arbete och deras förutsättningar för att kunna genomföra sitt uppdrag. Forskarnas roll har i stället varit att ta del av resonemang, resonera med och utmana deltagarna på distans vilket delvis har berott på den globala covid-19-pandemin. Tanken, då FoU-programmet planerades, var att under de tre åren genomföra sex utvecklingsseminarier där samtliga deltagare skulle mötas fysiskt. Vi hann endast ha ett gemensamt utvecklingsseminarium innan landet stängdes ner i mars 2020. I stort sett allt fortsatt arbete i FoU-programmet, förutom utvecklingsseminarium nummer fem, skedde därför digitalt vilket inte underlättade varken den praktikinära designen eller närheten till deltagarna och deras praktiker. Dessutom skapade pandemin en annorlunda arbetssituation för deltagarna. Det vardagliga arbetet på fritidshemmen fick struktureras på andra sätt än tidigare vilket medförde arbetsanhopning för lärarna. Deltagarnas tid för att delta i utvecklings- och forskningsarbete ska inte sättas i konflikt med ordinarie arbetsuppgifter (ULF, 2022). I stället ska de deltagande ges reella möjligheter och tid att genomföra och samverka kring både forskning och utveckling samtidigt ordinarie

arbetsuppgifter också måste utföras. Detta menar vi har försvårats av pandemin som på många vis blev en utmaning för FoU-programmet. Deltagarna har under programåren balanserat mellan ordinarie arbetsuppgifter och mer akut pandemihantering, vilket har gjort att forsknings- och utvecklingsarbetet många gånger har måst åsidosättas. De förändrade förutsättningarna begränsade både lärarnas och skolläraernas möjligheter och ork att delta i forskningen. Dessa förändrade förutsättningar kom i sin tur att begränsa våra möjligheter till insyn i de lokala praktikerna. Som beskrivits tidigare blev de genomförda zoomsamtalen ett sätt att möta, och på så vis komma närmare, lärare och skollära och diskutera delar av deras vardagspraktik.

Forskningen har ändå syftat till att vara deltagarorienterad och praktikinära och att följa FoU-programmets utvecklingsarbete. Forskningsinsatsen har också hållits praktikinära i den meningen att forskarna har följt utvecklingsarbetet och ”hållit fingret i luften” för att försöka placera forskningsfokus så nära de yrkesverksammas frågor och utvecklingsbehov som möjligt. Här har den modell som Ellström (2010) beskriver varit en utgångspunkt. Modellen försöker åskådliggöra hur deltagarorienterad forskning kan få relevans för deltagarna, samtidigt som den kan bidra till ny forskningsbaserad kunskap och teoribildning. Detta beskrivs av Ellström som sammankopplade lärcykler där ett praktiksysteem och ett forskningssystem bidrar till varandra genom att de deltagare som ingår kan arbeta utifrån sin lokala praktik och där utarbeta lokala teorier och begrepp. Samtidigt ges deltagande forskare möjlighet att arbeta med delvis andra frågeställningar på en mer övergripande, vetenskaplig nivå.

REFERENSER

- Ackesjö, H. (2022). Evaluating the practice in Swedish school-age educare: Issues and contradictions. *Journal of Childhood, Education & Society*, 3(1), 60–73. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202231153>
- Ackesjö, H. & Dahl, M. (2022). *Pedagogisk takt i fritidspedagogisk undervisning. En välregisserad dans mellan lärare och elever. Nordisk tidsskrift för pedagogikk og kritikk*, 8(1), 63–77. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v8.3331>
- Ackesjö, H. & Haglund, B. (2021). Undervisning i fritidshem – Intentionalitet, situationsstyrning och inbäddning. *Utbildning och lärande* 15(1), 69–87.
- Ackesjö, H., Lindqvist, P., & Nordäng, U.-K. (2018). “Betwixt and Between”: Leisure-time Teachers and the Construction of Professional Identities. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(6), 884–898. DOI: 10.1080/00313831.2018.1466356
- Andersson, B. (2013). Vad händer med fritidspedagogyrket och fritidshemspedagogiken i Sverige? *Barn: Forskning om barn og barndom i Norden*, 3, 61–74
- Andersson, R. (2020). Policy and identification: Exploring the influence of identity perceptions on school leader sense-making in the Swedish school-age Educare. *Management in Education*, DOI: 10.1177/0892020620953594
- Andrée, M. & Eriksson, I. (2020). A research environment for teacher-driven research – some demands and possibilities. *International Journal for Lesson and Learning Studies*, 9(1), s. 67–77.
- Augustsson, G. & Hörnell, A. (2021). ”Vi gör så gott vi kan”: Fritidslärares konflikt mellan omsorgsansvar och utbildningsansvar. *EDUCARE* 2021:4, 164–191.
- Bae, S. H. (2018). Concepts, models, and research of extended education. *International Journal for Research on Extended Education*, 6(2), 153–164.
- Bergnehr, Disa. (2019). Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap – en begreppsdiskussion. *Nordisk tidsskrift för pedagogikk og kritikk*, 5, 49–61. <http://dx.doi.org/10.23865/ntpk.v5.1373>
- Brante, T. (2014). *Den professionella logiken: hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället*. Liber.
- Braun, V., Clarke, V., Hayfield, N. & Terry, G. (2019). Thematic Analysis. I P. Liamputtong (ed.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* (s. 844–860). Springer Verlag.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Bryman, A. (2017). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber.
- Dahl, M. (2014). *Fritidslärares handlingsrepertoar. Pedagogiskt arbete med barns olika relationer* [Doktorsavhandling]. Linnéuniversitetet.

- Dir. 2018:102. *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*. <https://www.regeringen.se/4a53bd/contentassets/4426acd9c0e84db7859ef02abdbdbfd/starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg-dir.-2018102.pdf>
- Ellström, P-E. (2010). *Helix årsrapport*. Linköpings universitet.
- Elvstrand, H. & Lago, L. (2019). 'You know that we are not able to go to McDonald's': processes of doing participation in Swedish leisure time centres. *Early Child Development and Care*, 189(13), 2156–2166. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1443920>
- Falkner, C. & Ludvigsson, A. (2016). Fritidshem och fritidspedagogik – en forskningsöversikt. SKL och Kommunförbundet Malmö.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777–795.
- Foucault, M. (1971/1993). Diskursens ordning (M. Rosengren, Trans.). Brutus Östlings bokförlag.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism the Third Logic*. Polity Press.
- Friedland, R., & Alford, R. R. (1991). Bringing Society Back In: Symbols, Practices and Institutional Contradictions. In P. J. Di Maggio & W. W. Powell (Eds.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, 232–263. University of Chicago Press.
- Gardesten, J. (2022). De fem f:en – perspektiv på samverkan mellan forskare och lärare. I A. Gynne, M. Jakobsson & J. Rytzler (Red.), *Utbildningsvetenskapliga perspektiv på samverkan* (s. 22–40). Liber Förlag.
- Gardesten, J. (2021). Ett handlingsteoretiskt perspektiv på undervisning – en essä med fritidshemmet som exempel. *Pedagogisk forskning i Sverige* 26(2–3), 139–148.
- Glaés-Coutts, L. (2021). The Principal as the Instructional Leader in School-Age Educare. I *Leadership and Policy in Schools*, DOI: 10.1080/15700763.2021.2019792
- Goodrick, E. & Reay, T. (2011). Constellations of Institutional Logics: Changes in the Professional Work of Pharmacists. *Work and Occupations*, 38(3), 372–416. <https://doi.org/10.1177/0730888411406824>
- God forskningssed [Elektronisk resurs] / [Vetenskapsrådets expertgrupp för etik].
- Haglund, B. (2018). "Men dom flesta har en liknande situation". Ett narrativ om bristande personella resurser och omgivningens begränsade förväntningar. *Barn: Forskning om barn og barndom i Norden*, 2, 75–92.
- Haglund, B. (2016). Fritidshemmets vardagspraktik i ett nytt diskursivt landskap. *Educare* 2016:1, s. 64 – 85.
- Hamza, K., Palm, O., Palmqvist, J., Piqueras, J. & Wickman, P-O. (2018). Hybridization of practices in teacher–researcher collaboration. *European Education Journal*, 17(1), 170–186.
- Holmberg, Linnea. (2017). Lärande genom demokratiska önskemål: Pastoral omsorg i fritidshem. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 22(1–2), 28–50.
- Horgan, Deirdre, O’Riordan, Jacqui, Martin, Shirley & O’Sullivan, Jane. (2018). Children’s views on school-age care: Child’s play or childcare? *Children and Youth Services Review*, 91, 338–346.
- Komisar, P. (1968). Teaching: Act and Enterprise. *Studies in Philosophy and Education*, 6(2), 168–193.
- Kroksmark, T. (1997). Undervisningsmetodik som forskningsområde. I M. Uljens (red.), *Didaktik - teori, reflektion och praktik*. (s. 77–97). Studentlitteratur.
- Lager, K. (2019). Leisure-time centres: social pedagogical tradition in educational practice. *Early Child Development and Care*, 189(12), 2005–2017. DOI:10.1080/03004430.2018.1429425
- Leithwood, K., Harris, A. & Hopkins, D. (2020). "Seven strong claims about successful school leadership revisited." *School Leadership & Management*, 40(1), 5–22. <https://doi.org/10.1080/13632434.2019.1596077>
- Leithwood, K., Harris, A. & Hopkins, D. (2008). "Seven strong claims about successful school leadership". *School Leadership and Management*, 28(1), 27–42. DOI:10.1080/13632430701800060
- Ljungblad, A.-L. & Rinne, I. (2020). Pedagogisk takt synliggör komplexiteten i läraryrkets relationella dimension. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk*, (6), 158–173. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v6.1883>

- Lowe Vandell, D. & Lao, J. (2016). Building and Retaining high quality Professional staff for extended education Programs. *International Journal for Research on Extended Education*, 4(1), 52–64.
- Ludvigsson, A. & Falkner, C. (2019). Fritidshem – ett gränsland i utbildningslandskapet. lärares institutionella identitet. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk*, 5, 13–26.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Reviderad 2019.* (2019). Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4206>
- Lövlie, L. (2007). Takt, humanitet och demokrati. I Y. Boman, C. Ljunggren & M. von Wright (Red.), *Erfarenheter av pragmatism* (s. 77–104). Studentlitteratur.
- Nationella samordningsgruppen för ULF. (2022). *Slutredovisning av försöksverksamhet med praktiktäna forskning (ULF) 2017–2021*. Rapport sammanställd av Nationella samordningsgruppen för ULF. Göteborgs universitet, Umeå universitet, Karlstad universitet, Uppsala universitet.
- Nordänger, U. K., Persson, A., & Westin, N. (2022). *Praktiktäna skolforskning: Professionens frågor och huvudmannens prioriteringar*. (Publicerad februari 2022, Nord_nger_Persson_Westin_Professionens_fr_gor_och_huvudmannens_prioriteringar.pdf (lu.se). Lund University.
- Pálsdóttir, K. (2012). *Care, learning and leisure: The organisational identity of after-school centres for six-to nine-year old children in Reykjavik*. School of Education, University of Iceland.
- Perselli, A-K, & Haglund, B. (ahead of print). Barns perspektiv och barnperspektiv: en analys av utgångspunkter för fritidshemmets undervisning. *Pedagogisk forskning i Sverige*.
- Prøitz, T. S., Rye, E. M., Barstad, K., Afdal, H., Risan, M. & Aasen, P. (2020). *Utbildning, lärande, forskning. En utvärderingsstudie – delrapport 2*. Skriftserien fra Universitetet i Sørøst-Norge nr. 38. Universitetet i Sørøst-Norge.
- Qvarsell, Birgitta. (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 8(1–2), 101–113.
- Qvortrup, Jens. (2009). Are Children Human Beings or Human Becomings? A Critical Assessment of Outcome Thinking. *Vita e pensiero. Rivista Internazionale di Scienze Sociali*, 117(3/4), 631–653.
- Rohlin, M. (2001). *Att styra i namn av barns fritid: en nutidshistoria om konstruktionen av dagens fritidshem i samordning med skolan*. [Doktorsavhandling]. HLS.
- Rönnerman, K. (2018). Vikten av teori i praktiktäna forskning: Exemplet aktionsforskning och teorin om praktikarkitekturer. *Utbildning & Lärande*, 12(1), 41–54.
- Rönnerman, K. (2012). Vad är aktionsforskning. I (red). K. Rönnerman *Aktionsforskning i praktiken: förskola och skola på vetenskaplig grund* (s. 21–40). Studentlitteratur.
- Saar, Tomas, Löfdahl, Annica & Hjalmarsson, Maria. (2012). Kunskapsmöjligheter i svenska fritidshem. *Nordisk Barnhageforskning*, 5(3), 1–13. <https://doi.org/10.7577/nbf.315>
- Serder, M. & Malmström, M. (2020). Vad talar vi om när vi talar om praktiktäna forskning? *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 25(1), 106–109.
- Skolforskningsinstitutet. (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem*. Skolforskningsinstitutets systematiska forsknings-sammanställningar. Skolforskningsinstitutet.
- Skollag* (SFS 2010:800). Utbildningsdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- SOU 2020: 34. (2020). *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*. <https://www.regeringen.se/remisser/2020/06/remiss-sou-202034-starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg/>
- SOU 2018:19. (2018). *Forska tillsammans – samverkan för lärande och förbättring*. https://www.regeringen.se/4933fc/contentassets/1e0e6381c554497ab51eeeb13d36b1ce/sou-2018_19.pdf
- Thornton, P.H. (2004). *Markets from Culture: Institutional Logics and Organizational Decisions in Higher Education Publishing*. Stanford University Press.

Thornton, P.H. & Ocasio, W. (1999). Institutional Logics and the Historical Contingency of Power in Organizations: Executive Succession in the Higher Education Publishing Industry 1958–1999. *American Journal of Sociology*, 105(3), 801–843. <https://doi.org/10.1086/210361>

UNICEF Sverige. (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. UNICEF Sverige. <http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/barnkonventionen-i-sin-helhet.pdf>

Vallberg Roth, A.-C. (2018). What may characterise teaching in preschool? The written descriptions of Swedish preschool teachers and managers in 2016. I *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI: <https://doi.org/10.1080/00313831.2018.1479301>

van Manen, M. (2015). *Pedagogical tact*. Left Coast Press.

Wilkinson, S. (2011). Analysing focus group data. I D. Silverman (Red.), *Qualitative research. Issues of theory, method and practice* (s. 168–184). Sage.

UTVECKLINGSPROCESSERNA I FOKUS – IFOUS REFLEKTIONER

Andreas Jacobsson och Karin Hermansson

Under tre års tid har lärare, rektorer och chefer på förvaltningsnivå från fyra huvudmän samverkat tillsammans med Ifous och forskare från Linnuniversitetet och Högskolan i Gävle. Tillsammans har vi arbetat för att utveckla fritidshemmets verksamhet och gemensamt utveckla den vetenskapliga grunden som all utbildning ska vila på.

Föreliggande kapitel är en analys av huvudmännens egna kapitel som beskriver förutsättningar inför medverkan i FoU-programmet *Fritidshemmets pedagogiska uppdrag* (FriPU), perspektiv på genomförande, resultat och möjliga vägar framåt.

OLIKA, MEN ÄNDÅ LIKA

De fyra skolhuvudmännen som medverkat i FriPU har gått in i FoU-programmet med olika förutsättningar. Dels storleksmässigt – från en mycket stor kommun med cirka 260 grundskolor till en mindre fristående skolhuvudman – dels har huvudmännen olika förutsättningar vad gäller behörig personal på fritidshem. Dessutom har de organiserat sig på olika sätt vad gäller sammansättningen av personal i utvecklingsgrupper i FriPU. Detta påverkar naturligtvis strategiska diskussioner, men även samsyn på fokusområden. Flera av huvudmännen ger uttryck för att de redan före starten av FriPU inlett ett utvecklingsarbete kopplat till skolors fritidshem och hade en viss bild av egna utmaningar och förväntningar på sin medverkan. Detta skulle kunna vara en anledning till en känsla av att FoU-programmets olika teman dragit åt olika håll:

Att inte veta hur vägen för FoU-programmet såg ut utan låta det utforma sig längs vägen var och är en utmaning i sig (Linköping)

Citatet belyser ett dilemma som syns även i andra Ifous FoU-program. En grundtanke i programmen är att rektorer och lärare *själva* utvecklar förmågan att analysera utvecklingsbehov och skapa egna lokala förutsättningar för utvecklingsarbete. Den grund-

tanken kan alltså leda till en känsla av avsaknad av en röd tråd i arbetet inom FoU-programmet – särskilt inledningsvis.

Det är dock tydligt att de medverkande skolhuvudmännen stod inför liknande utmaningar i sitt eget utvecklingsarbete. Fyra teman av utmaningar blir synliga i deras texter:

- lärares och rektorers styrdokumentsförtrogenhet kopplat till fritidshem,
- likvärdighet,
- samverkan mellan skola och fritidshem samt mellan enheter
- rektors pedagogiska ledarskap kopplat till fritidshem.

Förväntningen på att medverkan skulle engagera rektorer uttrycks speciellt tydligt av de huvudmän som tidigare medverkat i Ifous FoU-program. Just rektors engagemang lyfts även som en framgångsfaktor i FoU-programmet:

En framgångsfaktor som utmärker sig är vikten av att rektor engagerar sig i FoU-programmet. (Stockholms stad)

Dessutom ger samtliga huvudmän uttryck för en önskan att kunskaper och erfarenheter sprids inom den egna organisationen. Möjligen är det, vid tillfället för denna rapport skrivande, för tidigt att kunna utvärdera hur långt huvudmännen kommit i sitt arbete med att se till att kunskaper som utvecklats i FoU-programmet inte endast blir de medverkande skolornas angelägenhet. En faktor som stoppat upp spridningen av kunskaper är naturligtvis covidpandemin som pågick parallellt med FoU-programmet. Sammanfattningsvis kvarstår spridningsarbetet som en utmaning inför framtiden.

Gemensamt för de medverkande huvudmännen var också att medverkan i FoU-programmet skulle vara ett sätt att låta utvecklingen av fritidshemmet vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet:

(D)els såg vi fram emot slutfas och forskarnas observationer som framgent skulle komma att utveckla ett fritidshem av god kvalitet. (Österåker)

VAD HAR VI ÅSTADKOMMIT?

(V)i, som lyssnat till alla deltagande rektors och utvecklingsgruppers beskrivning av sin utveckling, är stundom hänfödda av hur mycket som ändå hänt på förhållandevis kort tid hos alla deltagande utvecklingsgrupper (Linköping)

I stort sett ger skolhuvudmännen i FriPU uttryck för att medverkan i FoU-programmet har kunnat genomföras enligt plan. Samtliga beskriver befintliga lokala strukturer på hemmaplan där man kopplat på aktiviteter i FoU-programmet. För vissa av skolhuvudmännen verkar FoU-programmets inriktning ha varit lätt att kugga ihop med den lokala organisationen och det lokala utvecklingsarbetet. Huvudmännen beskriver samtidigt utmaningar kopplade till kontinuiteten i utvecklingsarbetet. Främst nämns omsättning av personal och konsekvenser av covidpandemin 2020–2022.

Skolhuvudmännens kapitel ger uttryck för en hög grad av nöjdhet med FoU-programmet. Framför allt nämns möjligheterna till erfarenhetsutbyte i de gemensamma seminarierna. Något som verkar förvåna huvudmännen är den tid medverkan i FoU-programmet tog i anspråk, speciellt i relation till covidpandemin. En vanligt förekommande beskrivning av läget på hemmaplan vid FoU-programmets strategiska möten var, under tiden för pandemin, att *drift går före utveckling*. I forskarkapitlet beskrivs att: *Deltagarna har under programåren balanserat mellan ordinarie arbetsuppgifter och mer akut pandemihantering, vilket har gjort att forsknings- och utvecklingsarbetet många gånger har tvingats åsidosättas*. Detta märktes speciellt på svarsfrekvenser av enkäter och reflektionsprotokoll under pandemin jämfört med utvecklingsgruppernas avslutande uppgift som genomfördes efter pandemin, där *samtliga* grupper utförde uppgiften.

Med tanke på antalet medverkande och olika grad av förkunskaper och förutsättningar är det inte förvånande att det finns en variation av åsikter kring seminariernas upplägg och genomförande. Allt från träffsäkert, givande och intressant till för långa diskussionspass och för få föreläsningar. Forskarnas presenterade metodstöd och uppdrag till de medverkande lyfts generellt som bra stöd för verksamhetsutveckling på hemmaplan.

De medverkandes yrkeskunskap har ökat

Analysen visar ett fokus på ökade kunskaper som beskrivs i form av förändrade attityder eller ökade

och fördjupade kunskaper hos både lärare och rektorer. Flera av huvudmännen använder uttrycken ökad yrkes stolthet, tryggare i sin yrkesroll, eller ökad professionalism.

Samtidigt är det utifrån huvudmännens kapitel svårt att veta vad dessa uttryck står för och hur dessa kunskaper kommer till uttryck i praktiken, vilket inte betyder att de medverkande inte har ökat sina kunskaper eller att det inte skett en kvalitetshöjning av undervisningen i fritidshem. Avsaknaden av konkretion kan förklaras med att huvudmännen inte specifikt ställt frågan om vilka kunskaper som utvecklats under FoU-programmets gång.

Ökat fokus på fritids pedagogiska uppdrag

Resultat i form av förändrade handlingar beskrivs däremot tydligare. I huvudmännens kapitel framträder förändrade handlingar i form av tydliga planer och förändrat innehåll i diskussioner. Hur undervisningen specifikt har förändrats är svårare att utläsa. Huvudmännen återkommer ofta till att en *tydligare systematik i processen* planering-genomförande-utvärdering, vilket varit utgångspunkt i de uppgifter som konstruerats utifrån den forskning som genomförts i FoU-programmet. Speciellt vad gäller förmåga att utvärdera undervisning. Detta kopplas ofta till lärares och rektors "ökade kunskaper" genom att ha medverkat i FoU-programmet.

Huvudmännens kapitel ger även en bild av att *innehållet i diskussioner* förändrats. I sammanhanget uttrycks att samtal och diskussioner om fritidshemmets uppdrag även ges större utrymme i skolors utvecklingsarbete efter medverkan i FoU-programmet, vilket kan tolkas som att rektorer i större omfattning stöttar och ger förutsättningar för diskussioner om fritidshemmets uppdrag. Det kan i sin tur förstås som ett resultat av rektors ökade kunskap om fritidshemmets potential och hur fritidshemmets verksamhet kan bidra till elevers lärande. Framför allt nämns tydligare kopplingar till uppdraget, som det skrivs fram i styrdokument, vid diskussioner. Eller som en rektor i FoU-programmet beskriver det: *"(D)et finns ett "bortfokus" på cykelställsfrågor till förmån för djupare samtal om lärande och utveckling."*

Förändrade utvecklingsprocesser

Som ett resultat synliggörs även en förändrad *organisation*. Huvudmännen lyfter utvecklingen av två former för samverkan: dels verkar nätverk inom huvudmännens organisationer ha utvecklats under FoU-programmets gång, dels beskriver huvudmännen hur flera skolor som medverkat i FoU-programmet har utvecklat samverkansprocesser mellan skola och fritidshem.

(F)örutsättningarna för samverkan mellan grundskola, förskoleklass och fritidshem har ökat, och fritidshemmets möjligheter att komplettera skolans uppdrag har stärkts. (Bladins)

I takt med FoU-programmets genomförande har fokus för utvecklingsarbetet förskjutits från att problematisera och identifiera undervisning till att problematisera *processer* för undervisningsutveckling. Det kan vara ett tecken på att medverkan i FoU-programmet har lyckats engagera rektorer och biträdande rektorer, vilka ofta är ansvariga för skolors verksamhetsutveckling. Framför allt tydliggörs detta i teman för de utvecklingsartiklar som skrivs inom ramen för programmen, dels genom teman för de avslutande redovisningarna vid FoU-programmets sista utvecklingsseminarium i mars 2022.

En av huvudmännen lyfter fram att de utvecklat sitt systematiska kvalitetsarbete som ett resultat av medverkan i FoU-programmet:

(F)ritidshemmets verksamhetsutveckling är nu en viktig och naturlig del i hela skolans systematiska kvalitetsarbete (---) huvudman har, tillsammans med skolledning och medarbetare på fritidshemmet påbörjat ett arbete kring att definiera begreppet kvalitet i fritidshemmet (Bladins)

Samtidigt är behovet av att skapa samverkansytter det som huvudmännen uttrycker som ett fortsatt utvecklingsområde efter det att FoU-programmet avslutas. Huvudmännen uttrycker att samverkansytter är en förutsättning för fortsatt utvecklingsarbete och för att kunna dela resultaten från att ha medverkat i FoU-programmet. Ett annat mönster (och en utmaning) är ambitionen att fortsätta sätta fokus på rektors ledning och styrning av fritidshemmet för att vidmakthålla den utvecklingstakt som skett inom ramen för medverkan i FoU-programmet.

Otydligt i de flesta av huvudmännens kapitel är eventuella organisatoriska förändringar på förvaltningsnivå och vilka kunskaper de medverkande cheferna på förvaltningsnivå fått med sig genom sin medverkan i FoU-programmet.

AVSTÅND MELLAN FORSKNING OCH UTVECKLING

I tidigare slutrapporter från Ifous FoU-program tydliggörs sällan resonemang om samverkan mellan forskning och utveckling.³ I huvudmännens ka-

pitel i föreliggande slutrapport kan man se en del resonemang om samverkan mellan forskning och utveckling. Samverkan med forskare nämns med få undantag som forskares stöd till huvudmän, men sällan som det omvända – huvudmäns bidrag till forskning. Huvudmännen beskriver att de fått stöd från forskarna i sitt utvecklingsarbete utan att närmare beskriva på vilket sätt forskningsresultat använts i praktiken. Mer sällan nämns att, eller på vilket sätt, de själva bidragit till ny forskning för att öka den vetenskapliga grunden som fritidshemmets verksamhet ska vila på.

(F)orskarna hjälpte oss fördjupa kunskapen om fritidshemmets uppdrag och belysa hur synen på fritidshemmets uppdrag kan skilja sig åt och återspeglas i verksamheten. (Linköping)

I forskarnas kapitel problematiseras forskarnas eget avstånd till lärarna utifrån FoU-programmets organisation. Forskarna ger uttryck för en inledande samsyn kring vad *och:et* kan innebära i forskning och utveckling: *Att forskningsinsatsen skulle följa utvecklingen genom att beforska och vetenskapligt stötta de lokala utvecklingsinitiativ som togs.* Forskarnas uppfattning är dock att avståndet till lärare i FoU-programmet gjorde det svårt att identifiera lokala utvecklingsbehov:

I det här FoU-programmet har dock samarbetet första hand skett (---) inom FoU-programmets styrgrupp respektive processledargrupp. (ur forskarnas kapitel)

Något liknande uttrycks även av en av huvudmännen:

Det har funnits en förväntan och önskan från grupperna om ett närmare samarbete på skolnivå med forskarna för att på det sättet få en mer vetenskaplig återkoppling på sitt arbete. (Stockholm)

Förutom programorganisationen har närheten mellan forskare och praktik utmanats ytterligare av covidpandemin. Konsekvensen blev att utvecklingsarbetet ofta tog sin utgångspunkt i vad forskarna ville studera. Samtidigt beskriver forskarna: *Att utvecklingsarbetet inspirerades av forskningen behöver inte ha varit av ondo, men det kan ha påverkat eventuella lokala initiativ som aldrig lades fram på bordet.*

Med tanke på ovanstående är det inte konstigt att huvudmännen främst beskriver samverkan mellan

³ Ifous fokuserar: Effekter av Ifous forsknings- och utvecklingsprogram, L. Lindgren, A. Jahnke, S. Norman, Ifous 2020. <https://www.ifous.se/ifous-fokuserar-effekter-av-ifous-forsknings-och-utvecklingsprogram/>

forskning och praktik med fokus på forskares stöd till praktiken, men inte tvärtom.

VAD HAR HÄNT PÅ ELEVNIVÅ?

Den långsiktiga ambitionen med Ifous FoU-program är att öka elevers lärande. FoU-programmet har dock inga mål formulerade på elevnivå. Målen för FoU-programmet vilar i stället på antagandet att en utvecklad verksamhet och lärares och rektorers ökade kunskap bidrar till bättre förutsättningar för elevers lärande. Det är därför förståeligt att huvudmännen endast i begränsad omfattning utvärderat sin medverkan på elevnivå. Det finns exempel på att man sett effekter på elevers närvaro och agerande:

Ett återkommande mönster vid återkoppling är att elevernas arbetsglädje och lärande har stärkts genom förändrad undervisning på fritidshemmet. Även samarbetet har stärkts mellan elever som inte vanligtvis samverkar. Följden har även blivit att fler elever har stannat kvar längre på dagarna, framförallt de äldre eleverna. Flera skolor beskriver att de har sett en ökad arbetsro, färre konflikter mellan elever och ett större ansvarstagande och engagemang. Vi ser också att talutrymmet har varit jämnare mellan flickor och pojkar samt yngre och äldre barn vid en del av aktiviteterna. (Österåker)

Elevers förändrade förhållningssätt, utveckling och lärande beskrivs tydligare i många av de presentationer som genomfördes vid FoU-programmets sista gemensamma seminarium. Framträdande i lärarnas beskrivningar är ett fokus på delaktighet, utvecklade relationer och trygghet:

Den dagen i veckan då vi arbetar i hemkunskapssalen ser vi att det stannar fler elever.

Vi upplever att fler elever själva initierar organiserade lekar och leker gränsöverskridande över åldrar. Fler antal elever som tidigare avstått och vägrat organiserade lekar vågar vara med.

Eleverna har skapat nya kontakter med elever från andra grupper. De har utmanats i att pröva nya aktiviteter som de inte gjort förut.

Mot bakgrund av utvecklingsgruppernas presentationer kan en slutsats vara att medverkan i FoU-programmet har synliggjort det vanligt förekommande uttrycket "Vi arbetar med det sociala" och även identifierat effekter av det arbetet. Samtidigt kan man ifrågasätta varför det, efter tre års med-

verkan i ett FoU-program, fortfarande verkar vara ett fokus på just det sociala? Är det på grund av svårigheter att bryta starka traditioner, eller har de medverkande lärarna fokuserat på att vidareutveckla ett viktigt område – mjuka förmågor (soft skills) som fritids unika bidrag till elevers ökade måluppfyllnad?

AVSLUTANDE REFLEKTION

I relation till FoU-programmets mål ger analysen bilden att vi tillsammans nått de mål vi gemensamt satte upp för tre år sedan, trots den motvind i form av covidpandemin som fler av huvudmännen ger uttryck för. Ovanstående analys, våra erfarenheter och uppfattningar av FoU-programmets strategiska möten, handledning av utvecklingsartiklar, de medverkandes presentationer och dokumentation har givit Ifous värdefulla lärdomar inför planering och genomförande av framtida FoU-program. Dessa lärdomar kan även vara användbara för en skolhuvudman som ska organisera verksamhetsutveckling oavsett medverkan i ett FoU-program eller ej.

Det finns goda skäl att ha med verksamhetens hela styrkedja i ett utvecklingsarbete. Utan huvudmannens stöd, förståelse och givna förutsättningar är det exempelvis svårt att få till utrymme för utvecklingsarbete och hållbara förändringar. Ofta nämns att det är viktigt att förvaltningschefer ansvarar för att *freda* olika insatser för att undvika projektträngsel.

Samtidigt räcker det inte med att hela styrkedjan står på en deltagarlista. Ett utvecklingsarbete måste bygga på ett engagemang och utformas med tydliga roller för *alla* de som ingår i ett utvecklingsarbete – från strategisk till operativ nivå. En utmaning med att implementera en insats (som att exempelvis medverka i ett FoU-program) kan vara att anpassa en verksamhets befintliga visioner samt strukturer för ledning och styrning så att de passar in i organisationen för en utvecklingsinsats. En annan utmaning är vikten av en samsyn om vart man är på väg och en gemensam bild av vad nästa steg skulle kunna vara. Först då kan exempelvis en styrgrupp eller chef förmedla en tydlig bild till en ansvarig processledare som tar ansvar för den mer operativa ledningen av utvecklingsarbetet. Diskussioner kring avstånd mellan FoU-programmets olika delar och samsyn i förhållande till FoU-programmets iterativa process är två saker som skulle kunna ha fokuserats ännu mer i FriPU.

Avstånd behöver inte betyda ett stort fysiskt avstånd, eller långt avstånd mellan funktioner som exempelvis mellan en grundskolechef och lärare. Ett stort avstånd kan också utgöras av att det är stor skillnad på förväntningar. Exempelvis ger styrgruppen i FoU-programmet uttryck för vikten av

att styrgruppen ger processledargruppen i uppdrag att utforma uppgifter och seminarier. För att göra det krävs ett förhandlat och tydligt förankrat uppdrag. Dessutom måste det finnas en struktur för ett informationsflöde med riktningen "down-top". Utan ett sådant informationsflöde är det svårt för en styrgrupp att diskutera och forma ett nästa steg. En reflektion efter detta FoU-program är att information som legat till grund för beslut om nästa steg sällan kommit underifrån eller inifrån, utan från sidan – från forskarna. Forskarnas information baserad på data från de medverkande, kan självklart ses som en naturlig del i forskarstödd verksamhetsutveckling, men som forskarna själva beskriver: *(D)et kan ha påverkat eventuella lokala initiativ som aldrig lades fram på bordet.*

I samband med avslutningen av FoU-programmet diskuterade styrgruppen vikten av samsyn, och att ett mer sammanhållet gemensamt tema kunde ökat det gemensamma lärandet genom en tydligare riktning mot problematiseringar av HUR? och VARFÖR? En större samsyn skulle också kunna stötta valet av teoretiska ingångar. Forskarna i FoU-programmet ger uttryck för att ett tydligare formulerat behov eller tema sannolikt hade givit forskningsinsatsen en tydligare riktning, i stället för att forskningsintresset riskerade att styra ut-

vecklingsinsatserna.

En tolkning är att just avsaknaden av ett gemensamt fördjupat tema kan vara anledningen till att vi inte riktigt nått ända fram till målet att *fritids-lärare/lärare utvecklar (---) förmåga att samtala om, tolka och använda forskningsresultat i sina respektive pedagogiska praktiker*. Flera olika teman kan ha gjort det svårt att hinna stanna upp och fördjupa sig i forskningsresultat och hur dessa kan användas i den pedagogiska praktiken.

Ansvar för att öka samsynen på roller och inriktning mellan de som medverkat i FoU-programmets strategiska styrning vilar till stor del på Ifous processledning. Vid en tillbakablick skulle vi ha kunnat ge större utrymme för diskussioner om detta.

Mot bakgrund av den utveckling som skolhuvudmännen beskriver kan vi ändå anta att många av deras elever nu ges goda förutsättningar för lärande genom att gå på ett fritids som också leds av en rektor med en ökad kunskap om styrning och ledning av fritidshemmet. Ett naturligt nästa steg är att gemensamt sprida denna kunskap för att kunna erbjuda ännu fler elever goda förutsättningar för lärande.

LÄRARES UTVECKLINGS- ARBETE INOM RAMEN FÖR FOU-PROGRAMMET

Både forskarnas kapitel och skolhuvudmännens egna kapitel i denna rapport ger uttryck för vad som åstadkommit under de år de medverkat i FriPU. Det centrala i ett FoU-program är det arbete som görs i de medverkande skolorna och fritidshemmen. Detta avsnitt får stå för en inblick i det resultat av det arbete som gjorts och fortgår på de fritidshem som medverkat i FriPU.

POSTERS

Inför FoU-programmets sista utvecklingsseminarium våren 2022 fick utvecklingsgrupperna i uppgift att tillverka varsin poster. Postern skulle beskriva och illustrera utvecklingsgruppernas utvecklingsarbete. Utgångspunkten för innehållet på postern togs i de didaktiska frågorna: *Varför? Vad? Hur?* Postern skulle även kort beskriva *Vad har vi upptäckt?* Gruppernas posters behandlar en nyans av områden där de två stora kategorierna är ämnesområden kopplat till det centrala innehållet för fritidshem i Lgr11/22 samt beskrivningar av processer för verksamhetsutveckling mer generellt.

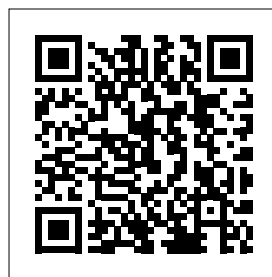
Utvecklingsgruppernas posters finns tillgängliga via Ifous hemsida (se länk i figuren här intill).

UTVECKLINGSARTIKLAR

Ett sätt att sprida kunskaper från ett FoU-program är att de medverkande skriver utvecklingsartiklar. En utvecklingsartikel kan undersöka och belysa en viss aspekt av ett utvecklingsarbete. Utvecklingsartiklarna erbjuder en kanal för lärare, skolledare och andra verksamma i förskola och skola som vill dokumentera och sprida ett kvalificerat skolutvecklingsarbete.

Inom ramen för FoU-programmet skrivs fem utvecklingsartiklar. Nedan sammanfattas dessa kort. Då denna rapport skrivs är artiklarna ännu ej publicerade och därför presenteras inga resultat av studierna nedan. Artiklarna publiceras preliminärt

under höstterminen 2022 och görs tillgängliga via Ifous hemsida.

På FoU-programmets hemsida hittar du artiklar, posters och annat material från programmet, allt eftersom de publiceras: www.ifous.se/fritidshemmens-pedagogiska-uppdrag/

Risthammar, M. & Carlström-Kindvall, L. *Lärares uppfattningar om rektors pedagogiska ledarskap för verksamhetsutveckling på fritids*

Pedagogiskt ledarskap är ett svårdefinierat begrepp. I synnerhet om vad ett pedagogiskt ledarskap kan innebära kopplat till att styra och leda verksamhetsutveckling på fritidshem. Studien som ligger till grund för artikeln undersöker pedagogiskt ledarskap på fritidshem. Artikeln beskriver lärares uppfattningar av rektors stöd för verksamhetsutveckling. Utgångspunkt tas i strukturell kvalitet och processkvalitet av verksamhetsutveckling och hur rektor kan förhålla sig till det ledarskap lärare efterfrågar.

Karlsson, A., Samuelsson, M. & Flodhag, J. *Identifiera och fokusera elevens progression*

En vanlig situation i landets fritidshem är variationen av utbildningsnivå på personal och bristen på utbildad personal. Trots det bör fritidshemsverksamheten hålla en god kvalitet. Därför är det viktigt att kontinuerligt kunskapsförsörja och stötta personalen för att höja kvaliteten på undervisningen i fritidshem. Men hur? Studien som artikeln bygger på undersöker effekter av ett verktyg (matrix) som stöd för kunskapsspridning och verksamhetsutveckling.

Almcrantz, H., Skön, M., Norlin, J. & Bricker Eriksson, C. *Att utveckla elevers språk och kommunikation vid planerade och oplanerade aktiviteter*

Det centrala innehållet i läroplanens (Lgr11/22) kapitel 4 beskriver språk och kommunikation som ett område för fritidshemmets undervisning. Fritids erbjuder aktiviteter som är både planerade och oplanerade. Hur kan man förstå utveckling av språk och kommunikation vid planerade och oplanerade situationer. Studien som ligger till grund för artikeln undersöker dels elevers användning av språk vid olika aktiviteter, dels lärares resonemang om utveckling av språk och kommunikation.

Lowent, J. Hussein, F. Hayek, O. & Smith Ruther, M. *Samverkan mellan fritids och skola*

Ett sätt att skapa goda förutsättningar för elevers lärande är att skapa möjligheter för fritids och skola att samverka. Att samverka behövs vet vi. Hur denna samverkan på bästa sätt formas vet vi inte så mycket om. Studien som ligger till grund för artikeln utgår från fokusgruppsintervjuer med både lärare och grundskollärare. I fokusgrupperna diskuterades förutsättningar och utmaningar med samverkan mellan fritids och skola.

Jansson Bredin, K. *Elever i behov av stöd? – Fritids ur ett specialpedagogiskt perspektiv*

Ett vanligt antagande är att fritidshemmets lärare arbetar med "det sociala". En tolkning är att fritidshemmets verksamhet ger möjligheter för elever att utveckla värdegrundsbaserade goda sociala relationer. Sällan diskuteras vad barn i behov av särskilt stöd skulle kunna innebära kopplat till förmågan att skapa relationer och förmågan medverka i sociala sammanhang. Ofta tas utgångspunkt i målpuppfyllelse för skolan då man identifierar barn i behov av särskilt stöd. Studien som ligger till grund för artikeln undersöker lärares resonemang om hur barn i behov av särskilt stöd kan förstås i relation till en fritidshemskontext.

Ifous, Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola, är en ideell förening med Sveriges kommuner och regioner (SKR), Friskolornas riksförbund och Idéburna skolors riksförbund som grundande medlemmar. Ifous är ett fristående forskningsinstitut och en nationell strategisk resurs i arbetet för att stärka förskolor, skolors, vuxenutbildningsanordnares och skolhuvudmäns möjligheter att bedriva utbildning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Ambitionen är att bidra till utvecklingen av det svenska skolväsendet genom att stimulera praktiktäna forskning och konkret FoU-arbete där lärare och skolledare tar aktiv del i kunskapsbyggandet. I dag har Ifous cirka 130 medlemmar, både kommunala och fristående skolhuvudmän.

Läs mer om vårt arbete på www.ifous.se

ifous

